БУТУН ДУНЁ ПРОЛЕТАРЛАРИ, БИРЛАШИНГИЗ!

ЁШ ЛЕНИНЧИ

Газета 1925 йил 8 февралдан чиқа бошлаган

1990 йил 17 май Пайшанба

№ 93. (13.529). Баҳоси 3 тийин.

• ЎЗБЕКИСТОН ЛКСМ МАРКАЗИЙ КОМИТЕТИНИНГ ОРГАНИ •

ЎЗБЕКИСТОН ССР ВАЗИРЛАР КЕНГАШИДА

Ўзбекистон ССР Вазирлар Кенгаши «Гражданларнинг ҳақиқий ҳарбий хизматга чақирилиши тўғрисида» қарор қабул қилди.

Қорақалпоғистон АССР Вазирлар Кенгаши, вилоят ижроия қўмиталари, Тошкент шаҳар ижроия қўмитасига корхоналар, муассасалар ва ташкилотларнинг раҳбарларига «Умумий ҳарбий мажбурият тўғрисида»ги СССР Қонунининг бажарилишини таъминлаш топширилди.

СССР мудофаа вазирлигининг қарори билан 1990 йил баҳорги чақириқни ўтказиш чоғида Ўзбекистон ССРдан жанговар қисмларга чақириш наряди кўпайтирилганлиги эътиборга олинди. СССР мудофаа вазирлигининг ҳарбий қурилиш отрядларига чақириш учун наряд шунга мувофиқ камайтирилди. Жумҳуриятдан чақирилган ҳарбий қурувчилар хизматни Қизил Байроқ орденли Туркистон ҳарбий округида ўтказадилар.

Ўзбекистон ССРдан чақирилган жангчилар қаерда жойлашишганидан қатъи назар ҳарбий-қурилиш отрядларида хизматни ўташ шартлари билан танишиш учун махсус комиссиялар тузишга ва бу комиссиялар таркибига халқ депутатларини ва жамоат ташкилотларининг вакилларини жалб этишга Қорақалпоғистон АССР Вазирлар Кенгаши, вилоят ижроия қўмиталари, Тошкент шаҳар ижроия қўмитасининг алоҳида эътибори қаратилди. Комиссиялар иш натижаларига қараб, зарур деб топилганда, мазкур ҳарбий қисмларда жумҳуриятдан чақирилган жангчилар ўз хизматларини бундан буён бажаришлари мумкинлиги ёки мумкин эмаслиги тўғрисида Ўзбекистон ССР Олий Шўросига ва Ўзбекистон ССР Вазирлар Кенгашига таклифлар киритадилар.

Жумҳурият Вазирлар Кенгаши халқ депутатлари Шўроларининг ижроия қўмиталарига ҳарбий комиссариатлар ва соғлиқни сақлаш идоралари билан биргаликда чақириқ комиссиялари аъзоларини сифатли танлашни топширди. Шу комиссиялар таркибига СССР, Ўзбекистон ССР халқ депутатлари ва маҳаллий Шўролар депутатлари киритилади.

Чақириқ комиссиялари, деб таъкидланади қарорда, чақирилувчиларнинг малакали тиббий кўрикдан ўтказилишига ҳамда қонунга мувофиқ чақириқни кечиктириш тўғрисидаги қоидаларга қатъий риоя этилишига алоҳида эътибор беришлари керак.

Қарорда чақириқ (тўпланиш) манзилларида чақирилувчилар, уларнинг қариндошлари учун нормал маиший шароит яратиш зарурлиги таъкидланади. Корхоналар ва жамоат ташкилотлари билан келишиб, армияга чақирилганлар тушган ҳарбий эшелонларни кузатиб бориш учун уларнинг вакиллари жалб этилади.

Ҳақиқий ҳарбий хизматдан бўшатилган ҳарбий хизматчиларни ишга қабул қилиш чоғида мумкин қадар кўпроқ эътибор ва ғамхўрлик қилиниши, уларнинг армияга чақирилгунга қадар эгаллаган ихтисосларини ва армиядаги хизмат даврида олган ихтисосларини ҳисобга олиб, ишга жойлаштириш чоралари кўрилиши керак.

Қарорга шарҳ

Жумҳурият Вазирлар Кенгаши куни кеча қабул қилган муҳим қарор билан танишдингиз.

Шу баҳор кунлари Ватан олдидаги ўз бурчини шараф билан бажарган минглаб йигитлар, ўғилларимиз ва укаларимиз уйга қайтмоқдалар. Улар ҳарбий хизмат даврида жисмоний чиниқдилар, билим, тажриба орттирдилар, кўплари ихтисос олдилар, энг яхшилари фирқага қабул қилиндилар.

Шўро идоралари, корхоналар, ташкилотларининг жамоа ва давлат хўжаликларининг раҳбарлари, ота-оналар уларни ишга жойлаштиришга, улардан армияда олган ихтисосига мувофиқ фойдаланишга эътибор билан қарашлари, уларга қулай уй-жой шароитини яратиб беришлари, ўқув юртларига киришларига кўмаклашишлари жуда муҳимдир.

Кечаги жангчиларнинг навқиронлик ғайрати, уларнинг тажриба ва билими корхоналардаги, муассасалардаги ишлаб чиқариш фаолиятини яхшилашда, маънавий-руҳий вазиятни соғломлаштиришда меҳнат жамоаларига сезиларли ёрдам беради, оилага хотиржамлик ва фаровонлик келтиради, деб умид қилса бўлади.

Баҳорда ҳақиқий муддатли хизматга навбатдаги чақириқ ҳам бошланди. Бу чақириқ бутун мамлакат учун ҳам, жумҳурият учун ҳам мураккаб даврда ўтмоқда. Армияга қарши кайфият кучайиб бориши муносабати билан мамлакатимиз қуролли ҳимояланишга муҳтожми? — деган савол тобора ўткир қилиб қўйилмоқда. Бу саволнинг жавоби фақат битта — ҳа, муҳтож. Ватаннинг тақдири учун масъул бўлган инсон ва ватанпарвар ўз олдига ҳеч қачон бундай саволни қўйган эмас, ҳозир ҳам қўймайди.

Гап бошқа ёқда: шу хизматнинг шароитлари қандай, ота-оналар армияга кетган ўз ўғиллари учун хотиржам бўла оладиларми?

Кўрилаётган чора-тадбирларга қарамай, афсуски, армияда ҳозирча ҳарбий хизматчиларга шароит яратиш хусусида бир талай муаммолар бор, бир қанча бўлинмаларда ҳарбий интизом бўшашиб кетган. Жангчиларнинг ҳаёти ва турмушидаги мавжуд салбий жиҳатлар «оқсоқоллик», ҳарбий хизматчиларни таҳқирлаш, уларнинг ҳалок бўлиши фактлари аҳоли орасида кескинликни, армияга қарши кайфиятларни келтириб чиқармоқда. Жумҳурият давлат идораларига, жамоат ташкилотларига, оммавий ахборот воситаларига ҳарбий хизматни ўташни ташкил этишдаги катта камчиликлар ҳақида тез-тез хатлар келиб турибди.

Ўзбекистон ССР Президенти, жумҳурият Олий Шўроси ва ҳукумати, халқ депутатлари, жамоат ташкилотларининг вакиллари Ўзбекистондан армияга, айниқса қурилиш қисмларига йигитларнинг чақирилиши билан боғлиқ бўлган масалаларни мамлакат Президенти, СССР Олий Шўроси ва Вазирлар Кенгаши олдига, СССР Шўросининг доимий қўмиталари олдига бир неча бор қўйдилар. Жумҳуриятдан армияга бораётган чақирилувчилар ҳозирча рус тилини яхши билмасликлари, жисмоний тайёргарлиги етарли эмаслиги масалалари ҳам бор.

СССР мудофаа вазири шу йилнинг кўкламида Туркистон ҳарбий округидаги ҳарбий қурилиш отрядларига чақириш нарядини кўпайтирилишини ўз буйруғида белгилаб берди.

Йигитларни ҳақиқий ҳарбий хизматга чақириш муносабати билан катта тайёргарлик иши ўтказилиши лозим.

Шўро идораларига, корхоналар, муассасалар, ташкилотларнинг раҳбарларига «Умумий ҳарбий мажбурият тўғрисида»ги СССР Қонунининг бажарилишини таъминлаш, чақирилувчиларнинг чақириқ манзилларига ўз вақтида етиб келишида ҳарбий комиссариатларга ёрдам бериш топширилган. Чақириқ вақтида уларга етарли техник ходимлар ва транспорт ажратилиши лозим.

Гражданлар соғлиқни сақлаш идораларига кўп таъна қилмоқдалар, бу идоралар чақирилувчиларни малакали медицина кўригидан ўтказишни таъминламаяптилар, қисмларга соғлиғида нуқсони бўлган йигитларни юбориш ҳолларига йўл қўйилмоқда. Шу муносабат билан соғлиқни сақлаш идоралари раҳбарларининг йигитларни армияга соғлом йигитларнинг чақирилиши учун масъулияти ошмоқда.

Айрим корхона, ташкилот, муассаса, ўқув юртларининг раҳбарлари ҳарбий комиссариатлар билан биргаликда чақирилувчиларни меҳнат жамоалари, ота-оналар, уруш ва меҳнат ветеранлари, байналмилалчи жангчиларнинг наказлари билан тантанали равишда кузатиб қолишни ҳамиша ҳам уюштираётганлари йўқ. Жумҳуриятдан чақирилган жангчилар хизмат қилаётган ҳарбий қисмлар билан оталиқ алоқалари ўрнатилмаяпти ва давом эттирилмаяпти. Қарорда шу ишни тубдан яхшилаш кўзда тутилган, халқ депутатлари, Шўроларининг ижроия қўмиталари корхоналар ва жамоат ташкилотлари билан келишиб, чақирилувчилар тушган ҳарбий эшелонларга хизмат жойигача ҳамроҳ бўлиб бориш учун ўз вакилларини жалб қилишлари мақсадга мувофиқ, деб топилди.

Жангчиларнинг ҳарбий қурилиш ортядларидаги хизмат шароитлари билан танишиш учун халқ депутатлари ва жамоат ташкилотлари вакиллари иштирокида махсус комиссиялар тузилади.

Ички ишлар, савдо-сотиқ идораларининг раҳбарлари олдига чақириқ ва йиғилиш манзилларида, чақирилувчиларни жўнатиш жойларида юксак интизом ва тартиб ўрнатилишини таъминлаш, бу жойларда буфетлар, чойхоналар, ошхоналарнинг ишини, энг зарур буюмлар билан савдо қилишни ташкил этиш вазифаси қўйилди.

Йигитларни ҳақиқий ҳарбий хизматга чақиришни уюшқоқлик билан ўтказиш — жумҳуриятдаги барча Шўро идоралари ва жамоат ташкилотларининг масъулиятли вазифасидир.



Мирзачўл ерларида бугун иш қизғин. Бепоён пахтазорларда ҳаёт қайнайди. Эрта баҳорданоқ ерга чигит қадаган деҳқонларда ҳаловат йўқ. Ахир пайкалларда чигит униб чиқди-да! Уни ардоқлаш керак. Парваришлаш зарур.

Оқолтин ноҳиясидаги Абдалин номли давлат хўжалигида ҳам иш авжида. Дилбар Таниқулова бошлиқ пудратчилар жамоаси ана шу хўжаликда меҳнат қилишади. Улар бу йил мавжуд экин майдонларининг ҳар гектаридан 21 центнердан хом ашё етиштиришга аҳд қилишган. Жамоа далаларида тўлиқ пайкаллар ҳосил бўлмоқда. Қатор ораларига дастлабки ишлов бериш сифатли бажарилмоқда.

СУРАТДА: илғор механизатор Бахтиёр Холмирзаев.

Е. БОТИРОВ олган сурат.

Бир хат изидан

ОМОНАТ ҚЎЙИЛГАН ҒИШТ

Хаёлингни чалғитишга минг уринсанг-да, азобли бир савол тинчлик бермайди: «Келажагимизни кимларнинг қўлига топшириб қўйибмиз ўзи?» Саводсиз ўқитувчилар қўлида «таълим-тарбия» олаётган болаларнинг келажаги қандай бўлиши мумкин? Пойдевори пишиқ бўлсин, деб бежиз айтишмайди-ку. «Бўладиган бола бошидан маълум» дейишади. «Бўладиган» боланинг қандай бўлиши эса биз эъзозлайдиган ўқитувчиларимиз қўлида.

Ўзингнинг аянчли ҳолингни ўзинг билишдан ҳам азобли нарса йўқ. Номига билим олаётганликларини болаларнинг ўзлари ҳам билишар экан. Лекин начора. Борига шукур-да. Бизнинг болаларимиз ҳали мурғакликлариданоқ борига қаноат қилишга ўрганиб қолишган. Бошқа йўл йўқлигини билишгандан кейин нима ҳам қилишади?!

Бир гуруҳ ота-оналардан келган шикоят мактубини ўқиган киши бу манзараларни ўз кўзи билан кўрмагунча ишониши қийин. Лекин бориб, кўриб, танишиб туриб аҳвол улар ёзгандан кўра аянчлироқ эканлигини билгандан кейин қай кўйга тушмоқликни билмай қоласан.

Макони миямга муҳрланиб қолган — Самарқанд вилояти, Пастдарғом ноҳиясидаги 75-ўрта мактабнинг маҳзун манзаралари. Мактаб, у ердаги таълим-тарбия ҳақидаги хулосаларимизни сал кейинроққа қолдирайлик-да, мактаб ўқувчиларининг ўзларига сўз берайлик. Дарвоқе, болаларга тўртта савол билан мурожаат қилдик

1. Қайси фан ўқитувчиларининг дарс беришидан қониқмайсиз?

2. Қайси фан ўқитувчилари дарсини ўтмасдан жавоб бериб юборади?

3. Мактабда фан тўгаракларри фаолият кўрсатадими?

4. Пионер ва комсомол ишларига баҳо беринг.

Болалар кимгадир айтиб-айтолмай юрган барча болалик дардларини бу саволларга ёзма жавобларида тўкиб солишган эди. Бу сатрларнинг ҳар биридан болалик армонлари жой олганди. Мен бу юзлаб жавобларни ўқидим-у, уларни бир сарлавҳа остига жамладим.

ЎҚУВЧИЛАР ЁЗГАН ФЕЛЬЕТОН

«Мен ўқувчиман» ўз ўқитувчиларим устидан шикоят қилиш бироз ноқулай. Лекин биз битирувчи синфмиз. Бўларимиз бўлиб бўлган. Биздан кейинги укаларимиз ҳам шу ҳолга тушмасликларини чин дилдан истаб шуларни ёзаяпмиз. Мактабдаги таълим ишлари талабга жавоб бермайди. Ҳеч бир ўқитувчининг дарсини орзиқиб кутмаймиз.

Мен — комсомолман. Сентябрь ойида бир марта комсомоллар йиғилиши бўлди, холос. Йиғилишлар ўз вақтида ўтмагандан кейин яна қандай ишлар ҳақида гап бўлиши мумкин? Гапирсанг, ортиқча гап бўлади, холос».

«Талабнома. Биз, 10-синф ўқувчилари тарих фани ўқитувчиси Туроб Қосимовнинг тарихдан дарс беришига норозимиз. Дарсни тушунтириб бера олмайди. Дарсни ўз вақтида ўтмайди. Ўз вақтида ўтмаслигига сабаб — яна бошқа мактабда ҳам дарс беради».

«Кашшофлар етакчиси ва комсорг ҳеч қандай иш олиб бормайди. Фақат 2 тийин тўлаймиз, холос. Мактабда спорт анжомлари йўқ. Сиздан илтимос, бизларга спорт ишларини жонлантиришда ёрдам беринг».

«Бизга «Ижодий камолот» дарси қўйилган эди. Лекин дарс ўтилмаса-да, баҳолар қўйиб келиняпти. 10-синф ўқувчилари».

«Бизни химия фани ўқитувчиси Ҳасан Йўлдошевнинг дарс ўтиши қониқтирмайди. Химиядан ажралиш реакциясига эрхотиннинг ажралишини мисол қилиб келтирди. Шу тўғрими?»

«Мактабимизда пионервожатий ким ўзи? Бўлса нима ишлар қиляпти? Қуруқдан-қуруқ ойликни олаверадими?»

«Мактабда фан тўгараклари умуман ишламайди. Агар ишлаганда эди? Мен астрономияга қизиқаман. Бошқа фанларга қизиқувчилар ҳам жуда кўп. Лекин уларнинг қизиқишларини англаб оладиган ўқитувчилар мактабимизда йўқ!!!» «Содиқ Исаев — рус тили ўқитувчиси кўпинча дарс ўтмай жавоб бериб юборади. Ўтганда ҳам яхши тушунтира олмайди. Кўпинча синф журналини стол устида қолдириб чиқиб кетади ва дарс тугай деганда келади. Шунинг учун болалар рус тилини билишмайди. У бу қилиғи билан мактабгагина эмас, ўзи ўқиган олий ўқув юртига ҳам доғ туширяётганини биз билямиз-у, наҳотки у сезмаса, билмаса?».

«Биз, 7-синф қизлари меҳнат дарсини ўтувчи Даврон Усмоновдан норозимиз. Сабаби у қизларни ҳам устахонада фақат тахта рандалашга мажбур қилади. Ахир бизлар қиз бола бўлсак, бичиш-тикиш, тўқишни ўргатишса эди. Агар ўшаларни ўргатишса, катта бўлганимизда ҳаётда нафи тегарди. Меҳнат дарсларида қиз болаларга хос юмушларни бажаришни, ўргатишни талаб қиламиз».

«Адабиёт ўқитувчиси Аваз Қораев яхши дарс ўтолмайди. Ўзи адабиётчи бўлса-да, маданиятсиз гапиради. Кеча ҳам синфга кириб келиб, «Агар комиссия «адабиётдан тўгарак ишлаяптими», деб сўраша, «ишлаяпти» деб айтинглар» деди. Лекин биз ёлғон гапира олмаймиз».

«6-синф ўқувчиларидан талабнома. Жисмоний тарбия ўқитувчиси Х. Раҳмонов фақат мактаб атрофини айлантириб югуртиришнигина билади. Мактаб атрофини айланиб чопавериб, бошимиз айланадиган бўлиб қолган. Ўзи спорт формаси киймайди-ю, яна бизлардан талаб қилади. Сизлар айтингизлар, бошқа ўқитувчи дарс ўтсин!!!»

Ҳаммаси тушунарли. Ўқитувчилар шундай бўлгач, болалардан яна нималарни талаб қилиш мумкин? Юзлаб жавоблар ичидан биророта яхши фикр айтилган жумлани ахтариб, кўзларим толди. Ўзи нима гап? Мактабда нималар бўляпти? Наҳотки, ўқувчилар қалбига кириб борган биророта ўқитувчи бўлмаса? Ахир болалар ўзларининг билими паст, саводсиз бўлиб қолаётганликларини ўзлари англаб етганларидан кейин яна қандай ҳурмат ва яхши фикр ҳақида гап бўлиши мумкин?

Мактаб биноси «Самарқанд» совхозининг маъмурий биносига жойлашган. Бинонинг айрим жойлари авария ҳолатида. Синф хоналари қоронғи, чунки бино мактабда ташкил қилинадиган ўқув-тарбия ишларига мослаштирилмаган. Хоналар жиҳозланмаган. Кўргазмали қуроллар кўзга ташланмайди. Парта-стулларнинг кўпи синиқ, аммо хўжалик ишлари бўйича директор ўринбосарининг хонасида янги парталар ташландиқ ҳолда ётибди. Кашшофлар хонаси, мактаб устахонаси, физика, химия фанларидан ўқув лабораторияси бинонинг ертўласида жойлашган. Кутубхонада яроқсиз ҳолга келиб қолган 100 донагина бадиий китоб бор, холос. Кутубхоначининг иш плани 1987 йилда тўхтаб қолган. Кутубхоначи ўз фаолиятига доир биророта саволга ҳам жавоб бера олмади. Кутубхоначи мактаб директорининг ўғли — Даврон Усмонов.

Лаборатория ишлари дейсизми? Физика, химия фанларидан лаборатория ишлари ўтказишга ҳеч бир асбоб-ускуналар бўлмаса-да, лекин мактабда тўлиқ лаборантлик штати бор. Мазкур вазифада директорнинг қизи — Гуландом Усмонова «ишлайди». Шикоят мактубида Гуландомнинг 8-синф маълумотига эга эканлиги айтилган. Гуландомнинг ўрта маълумотлилигини тасдиқловчи гувоҳномани мактаб маъмурияти кўрсата олмади. Лаборант биророта физика химия асбобларининг номларини билмайди. Ноҳия халқ маорифи бўлимидагилар ким ойлигига яраша иш қилаётганини назорат қилишни унутиб қўйишган, шекилли?

Кашшофлар етакчиси ҳам ишламасдан маош олаётганлар тоифасидан. У ҳам директорнинг одами. Келинининг синглиси. 10-синф маълумотига эга.

Мактабда директор — Эргаш Усмоновнинг 12 нафар қариндоши ишлар экан. Тўғри, қишлоқда ҳамма бир-бирига қай томондандир қариндош. Лекин қариндошлик — масъулиятни, бурчни, вазифани унутиш дегани эмас! Болалар тақдири қариндошлар қўлидаги ўйинчоқ эмас!

Яна бир кишини ачинтирувчи факт. Мактабнинг хўжалик ишлари бўйича директор ўринбосари Темир Қамбаров — директорнинг қайниси. У шикоят хатида келтирилганидек, ҳақиқатан ҳам 1981 йилда савдо ишидаги камчиликлари учун Большевик ноҳия халқ суди томонидан 7 йилга озодликдан маҳрум қилинган. «Раҳмдил» директор қариндошининг судланганига қарамай, моддий жавобгарлиги бор ишга қабул қилган.

Директор ўз атрофига «юраги ачийдиган қариндошларини йиғиб олганлиги учун ҳам таълим-тарбия ишлари умуман унутилган. Аҳвол шу даражага борганки, мактабга харажат учун ажратилган минглаб сўм ишлатилмай ётибди. Бу маблағларни мактабга сарфлашни директор билмаган эмиш!

Кулгили ҳол! Директор бўла туриб ўз вазифасига нималар киришини билмагандан кейин ундан яна нимани кутиш мумкин?

«Мактабда «универсал» ўқитувчилар ҳам ишлаб келмоқда. Ҳанифа Қосимова ўзи бошланғич синф ўқитувчиси. Лекин унга бошланғич синфлардаги рус тили, жисмоний тарбия, ижтимоий камолот дарслари берилган. Шарват Йўлдошева ҳам мутахассислиги бўйича бошланғич синф ўқитувчиси, лекин у ҳам қуйи синфларга рус тили, ижтимоий камолотдан дарс ўтмоқда. Жамила Саидова эса мусиқа, тасвирий санъат, жисмоний тарбиядан, мутахассислиги она тили ва адабиёти фани ўқитувчиси бўлган Рисолат Иброҳимова 5-7-синфларга географиядан, У. Исматов ўзи физик бўлса-да, 8-10-синфларга география фанидан дарс бериб келмоқда.

Фанларга шу тахлитда ёндашилганидан кейин яна қандай мукаммал билим ҳақида гапириш мумкин? Бу ўқитувчиларнинг ўзлари ўша фанлардан қандай тушунча, билимга эгалигини билсангиз эди. Ҳанифа Қосимова ва Шарват Йўлдошевалардан рус тилидан диктант олинганда уларнинг иккаласи ҳам «1» баҳо олди! Ўқитувчининг баҳоси бу! Ҳанифа Қосимова ўз ўқувчиларидан олинган диктантни текшира олмаганлигини қандай изоҳлаш мумкин? У ҳатто ҳеч бир уялмасдан «Текшира олмадим, тушунмадим» деб ёзиб ҳам берди.

Минг кулгили ва аянчли бўлса-да, яна қуйидаги фактларни келтирмай иложимиз йўқ. Мактаб ўқувчиларининг саводхонлиги ниҳоятда пастлиги улардан олинган контрол ва диктантлардан кейин равшан кўринди. Яна бир нарса ойдинлашди. Ўқитувчиларнинг ҳам саводи «ғовлаганлиги». Чунки ўқувчилардан олинган контрол ва диктантлар ўз ўқитувчилари томонидан текширилди. Ва ўқитувчилар текширган дафтарлар устидан қайта текширув ўтказилди. Натижада, ўқитувчиларнинг биророртаси олинган контрол иш ва диктантларни тўғри текшира билишмаганликлари маълум бўлди. Ана энди ўқитувчиларга навбат келган эди. Шу мақсадда, ўқитувчиларнинг ўзларидан ҳам рус тили ва она тилидан диктант олинди. Мана, ҳеч бир ўзгаришсиз ўша диктантларнинг натижасини айтаман.

Эргаш Усмонов она тили ва адабиёти ўқитувчиси, мактаб директори. Она тилидан диктант олинганда «3» баҳога ёзди. Ўқувчиларда кўп норозилик уйғотган Аваз Қораев «2» баҳо олди. Рус тили ўқитувчилари Содиқ Исаев ва Дониёр Саидовлар ҳам «2» олишди.

Бу фактларни атайлаб келтирдим. Ахир болалар эмас, ўқитувчилар ўз билимлари билан уялишлари керак. Мени бир нарса доим ўйлантириб келади. Нима учун саводсиз ўқитувчиларни ўз вазифасидан четлаштиришмайди. Ахир улар ўз «билимлари билан қанчалаб болаларнинг билимига — келажагига таъсир қилишадику. «Бирники мингга, мингники туманга» деган гап бор. Бизнинг бу кечиришларимиз минглаб, юзлаб хатоликларни келтириб чиқармаяптимикин! Биргина қишлоқ мактабида шу каби кўнгилсизлик бор экан, қандай қилиб мактабни улуғ даргоҳ деб айта оламиз! Улуғлик нима билан ўлчанади ўзи?

Шикоят мактубида директорнинг келини — Чаман Сориевадан ҳам норозилик бор эди. Мен ундан биргина саволга жавоб беришни сўрадим.

— Охирги бор қандай бадиий китоб ўқиган эдингиз?

— Яқин орада ўқиганим йўқ.

— Қачон ўқиган эдингиз? Беш ой ёки бир йил олдинми?

— ...

Бундай ҳолда мактаб ўқитувчиларининг ўз устиларида ишлашлари ҳақида гап бўлиши мумкинми? Дарвоқе, ота-оналар фақат болаларнинг тақдирларидан куюниб йўллашганмиди бу мактубни? Аслида шундай. Лекин шикоят мактубини ўрганиш жараёнида яна бир ҳолатни илғагандек бўлдим. Шикоят мактуби замирида андак шахсий манфаат ҳам борлигини фаҳмладим. Чунки мактуб йўллаган кишилардан бирининг хотини анча йил шу мактабга ишга жойлаша олмаган экан...

Мактабга борган куниёқ бир кўнгилсиз манзарага кўзим тушган эди. Мактаб директори иш столининг синган оёқлари ўрнига омонат қилиб ғишт териб қўйилган эди. Ғишт шундай омонат турардики, мана ҳозир қулаб кетадигандек.

Текшир-текширлардан директорнинг жаҳли чиқдими ё ўз ўрни қаердалигини билдими, ҳарқалай кўнглидагиларни юзага чиқара қолди.

— Ўзи менга шу ғалвали жой нимага керак? Ўғилларим кўп. Тинчгина ер олиб, чигит экаман. Ҳеч ким безовта қилмайди. Асабим ҳам бузилмайди.

Бунга ўхшаш фикрни мактаб илмий бўлими мудири Камол Тўраев ҳам такрорлади. Масала равшан. Мана, гап қаерда! Мактаб раҳбарларики, мактабни ўз уйларидек, ўқувчиларни ўз фарзандларидек кўришмас экан, бошқалар нима қилсин! Мактаб ҳақиқий ўқитувчи учун шунчаки ишлаб, кун ўтказиб «нон топиш» макони эмас. Бу даргоҳ — муқаддас даргоҳдир. Мактабнинг нони қаттиқ, аммо шунча ширин. Уни фақат ҳалол меҳнат, чуқур билим, беқиёс меҳр билан емоқлик лозим.

Хонадан чиқаётиб кўзларим яна ҳалиги ғишт териб қўйилган омонатгина турган стол «оёқларига» тушди. Назаримда, бу даргоҳдаги ўқитувчиларнинг, ўқувчиларнинг билими ҳам худди ана шу стол оёқлари каби омонатдек...

Гули ЧЕҲРА,
«Ёш ленинчи» мухбири.

ИҚТИСОДИЁТ ВА МИЛЛИЙЛИК

2. Турмушдаги яралар

Ҳар тонг, ғира-ширада хизматга шошиламан. Ва ҳар гал йўл-йўлакай ғалати бир воқеанинг гувоҳи бўламан. Ним қоронғуда ёши анчага бориб қолган кампир — момолар ахлатхонада алланималарни қидиришаётган бўлишади. Яқинроқ бориб кузатаман. Улар ахтараётган нарсалар: ароқдан ва ҳар хил ичимликлардан бўшаб қолган шишалар, ташландиқ кийим-кечак, қотган-қутган нон бурдалари ва шунга ўхшаганлар бўлади.

Нуронийлар у-бу «ўлжа»ни қўлга киритганларидан сўнг қалтираб, силтираб кўздан ғойиб бўладилар. Билиб-билмасликка, кўриб-кўрмасликка олиб юрилган бундай воқеалар наҳотки шарқ машъали, пойтахт — Тошкент шаҳрига хос хусусият бўлиб қолди?! Чунки бундай ҳолатни салкам олти йилдан бери кузатаман. Ҳамон, аҳвол ўша-ўша. Ўзгариш йўқ. Фақат бири кетиб, янгилари келиб туради, холос. Бир умр оғир меҳнатдан қартайиб, азобдан юзларини ажин босган рўзғорбошилар нега шундай аҳволга тушиб қолди? Сабаби....

Халқимиз бошига тушган бало-қазолардан қутулиш учун амалдаги иқтисодиёт — хўжалик юритиш усули илдизига болта уриш керак. Иқтисодиётни тубдан миллийлаштириш ва демократлаштириш, унинг ҳар бир мавзесида эгалик, соҳиблик ҳуқуқларини тиклаш ва яратиш зарур. Бунинг учун эса маънавиятимизни босиб ўтган ахлатдан тозалаб, гадирлик психологиясидан озод бўлмоғимиз лозим. Бошқача йўл йўқ. Нега?

Биринчидан амалдаги иқтисодиёт дарахтининг бир илдизи адолатсизлик ва иккинчи илдизи миллий низодан малҳам олади. Шунинг учун ҳам биз қанчалик яширмайлик, билиб-билмасликка олмайлик миллий низо ва адолатсизликни мамлакатимизда ҳам, жумҳуриятимизда ҳам ҳозирча йўқ қилиб бўлмайди. Чунки, амалдаги иқтисодий тартибда биров айиқнинг меҳнатини қилиб қуённи, бошқаси эса қуёнчалик иш бажариб айиқнинг дастурхонига эга бўлиши мумкин. Ва худди шундай биров хазинадан жомадонлаб, қоплаб пул олиши ва аллаким эса танга ҳам ололмаслиги мумкин. Масалан, ишлаб чиқариш жараёнига қатнашмай, ёруғ хоналарда қоғоз қоралаш, кўрсатмалар ёзиш билан овора бўлган аппарат ходимлари, мубоширлари (инспекторлари) ойига 450 — 550 сўмгача маош олса, тонналаб гўнг ташиган, чақиримлаб ариқ қазиган, қора меҳнатнинг ўндан тўққизини қилган деҳқон эса ойига 50 — 60 сўм олади. Фақат бизнинг мамлакатдагина ақлий маълумотли муҳандис, одамларга зиё таратувчилар фаррош билан салкам баробар маош оладилар. Дунёдаги бирон бир бошқа давлатда аҳвол бунақа эмас. Масалан, АҚШда ва илгари қайд қилинган «тўрт аждаҳо» мамлакатларида тараққиёт мотори — муҳандислар ойида 1,5 — 3,5 минг долларгача иш ҳақи оладилар. Бунақанги мисолларни кўплаб келтириш мумкин. Бу масалада адолат йўқлигини ҳар бир мантиқи бор инсон сезиб турибди. Лекин, бу муаммони ҳал қилишда адолатли, амалий ҳаракат эмас тескари ишлар амалга оширилмоқда. Масалан, яқинда партия, совет хўжалик ташкилотлари аппарати ходимларининг иш ҳақи яна 1,5 — 2 баравар оширилди. Қилинадиган иш салмоғи, функциялари ўша-ўша. Қоғоз қоралаш. Аппарат ходимлари, амалдорларнинг оддий меҳнаткашларга нисбатан моддий имтиёзлари анча баланд бўлишига қарамай яна уларнинг ойлиги оширилишини қандай тушунмоқ керак? Менимча, бу ишда адолат ўрнатиладиган вақт етиб келди. Ҳар ким меҳнатига яраша ҳақ олмоғи керак. Оз ҳам эмас, кўп ҳам эмас. Менинг ҳисобимча агарда бу ишда адолат ўрнатилса деҳқоннинг ойлиги 1,5 минг сўмгача ва йиллик даромади 20 минг сўмгача боради.

СССРда дўстликнинг энг мустаҳкам илдизи, пойдевори аллақачон кесиб ташланган.

Кейинги вақтда ҳаммани даҳшатга солаётган миллий низоларнинг сабаби шундан аслида. Мисол учун, Ўрта Осиё халқларининг инқилобдан олдинги турмуш тарзини олиб кўрайлик. Ўзбек, қозоқ, туркман ва тожиклар иноқ яшашган. Нега? Чунки қозоқ чорва, ўзбек деҳқончилик, туркман қўйчилик, тожик эса ҳунармандчилик ва ҳоказолар билан шуғулланган. Ўзбекка гўшт керак бўлса қозоқдан, ўз навбатида қозоқ ўзбекдан мева-чева ва бошқа деҳқончилик маҳсулотларини олган ва ҳоказо. Улар моддий жиҳатдан бир-бирисиз яшай олмаганлар. Шу сабаб уруш-жанжал қилишдан манфаатдор бўлмаганлар. Яхши қўшничиликда, тўй-азада бирга бўлишган. Худди шундай арман ва озарбайжонликлар ҳам минг йиллардан буён қўшничилик ва қон-қардошликда яшашган, турмуш қурганлар. Энди-чи? Иқтисодий алоқалар асосан марказ ихтиёри билан амалга оширилади. Оддийгина қўшничилик, ҳамсоя товоқликларни ҳам Москва орқали бажарамиз. Дўстликнинг барча илдизлари расмийлаштирилган. Иқтисодий жиҳатдан барча миллий жумҳуриятлар бир-бировлари билан эмас марказ билан мустаҳкамроқ занжирланганлар. Масалан, Ўзбекистон қардош Тожикистон билан атиги 5—10 фоиз иқтисодий алоқасини тўғридан-тўғри ва қолган 90—95 фоизини эса марказий идоралар амр-фармони, ихтиёри билан олиб боради. Бундай ҳолни бошқа жумҳуриятлар мисолида ҳам кўриш мумкин. Қисқаси Иттифоқдаги барча миллий жумҳуриятлар шаклан суверен ҳисоблансада, амалда қарам мамлакатга айланганлар.

Бу масаланинг бир томони. Иккинчи томони шундаки мамлакатимиз халқлари яратган моддий бойликларни тақсимлайдиган тарози ҳам ишдан чиққан, бузилган. Унинг посангиси кўпроқ СССРнинг Европа қисми жумҳуриятлари фойдасига босаётир. Масалан, Ўзбекистон аҳолисининг 70 фоиз аҳолисини бир ойлик даромади 100 сўмдан кам. Бу кўрсаткич Тожикистонда — 80, Туркманистонда — 60, Қирғизистонда — 57, Озарбайжонда — 56, РСФСРда — 19,4, Украинада — 25, Белоруссияда — 18, Литвада — 14, Латвияда — 12,7, Эстонияда — 12,9 фоизни ташкил қилади. Менимча бу далиллар изоҳга муҳтож бўлмаса керак. Шундай ҳам мулоҳазаси бор ҳар бир киши иқтисодий адолатсизликни юқоридаги рақамлардан англаб олади. «Миллий низоларни қайта қуриш келтириб чиқарди» деган фикрлар мутлақо асоссиздир. Улар бундан 30—40 йиллар бурун экилган ва шу давр орасида ривожланиб ҳозир мева бераётган адолатсиз иқтисодиёт дарахтининг ҳосилидир. Унинг мазасини барибир тотиб кўрардик. Гап вақтда эди, холос.

Иккинчидан мавжуд хўжалик юритиш усули миллий иқтисодиётга қаттиқ зарба берди. Уни тараққиёт ва равнақдан тўхтатиб қўйди. Ўзбекистон ҳудудида яратилган, фаолият кўрсатаётган меҳнат турлари (завод, фабрика. ва корхоналар), шакллари ва шартномалари маҳаллий аҳолини миллий ҳусусият, урф-одат ва анъаналарини мутлақо ҳисобга олмайди. Улар ниҳоятда оврўпалаштирилган. Натижада, тупроғидан узилган дарахт сингари миллийликдан айрилган жумҳурият иқтисодиёти ҳалокатга учради. Ва ўз юртимиз даҳшатли ижтимоий ларзалар, портлашлар арафасида турибди. Унинг олдида Фарғона, Душанбе ва шунга ўхшаган воқеалар ҳеч гап эмас. Афсуски, бундай хавфни ҳали ҳеч ким сезгани йўқдек, назаримда. Ҳадеб умрини ўтаб бўлган, миллатни миллат сифатида ривожлантирмай, ҳалокат жарига тортаётган хўжалик структурасига ёпишиб олганмиз. Наҳотки ҳаётдан тўғри сабоқ ололмадик? Масалан Эронни олиб кўрайлик. Бир вақтлар Эрон шоҳи ўз халқини психологиясини ҳисобга олмай америкача ривожланишни, амалга ошира бошлади. Охир-оқибатда бу йўл ҳалокатга олиб келди. Чунки Эрон халқи Америкага монандлик, эски қадриятларнинг йўқолишини, ароқхўрлик, фоҳишабозликни, гиёвандликни ўсиши билан муроса қилолмади. Худди шундай Ўзбекистон учун оврўпача «гигантомания», улканпарастлик ва индустриал йўл қанчалик жозибали кўринмасин у тўғри йўл эмас. Мана салкам 60—70 йилдан бери шундай йўл билан ривожланамиз-у, лекин ҳеч ким буни қанчалик даражада самарали эканлигини ҳисоблаб ҳам ёҳуд у ҳақида ўйлаб ҳам кўргани йўқ. Ўзбек ёшларини сиртмоқдек бўғаётган ишсизликни ҳам, ёшлар ўртасидаги йилдан-йилга барқ уриб ўсаётган жиноятнинг ҳам бир илдизи мана шу ерда. Бироқ, яқинда «Труд» рўзномаси Ўзбекистондаги ишсизлик муаммосини асли ҳолатидан бузиб кўрсатди. Гўёки бизда ишсизлик йўқ эмиш. Уни кўрмаслик учун кўр бўлиш керак!

Оврўпача йўлдан қанчалик тез воз кечиб ва иқтисодиётни миллийлаштирсак шунчалик тез ва самарали моддий ҳаётга, турмуш тарзига эришамиз.

Учинчидан амалдаги хўжалик юритиш механизми ҳеч қачон кишиларда эгалик, соҳиблик ҳуқуқларини тикламайди. Аксинча халқни ҳокимиятдан, юртдан, ватандан бегоналашуви психологиясини ривожлантиради. Бундай ҳолдан бир группа амалдорлар унум билан фойдаланадилар. Табиатни, бойликларни талон-тарож қиладилар ва миллионерга айланадилар. Ҳозир Ўзбекистонда 500 га яқин миллионер бор. Шулардан 20 га яқини матбуотдан бизга маълум. Икки ёқлама иқтисодиёт ва икки ёқлама сиёсат пайдо бўлади. Ҳозир мамлакатимиз бўйича яширин иқтисодиёт яъни дўкон пештахталари кўрмай тўраларнинг ойимтилло ва арзандалари кийиб, еб юрган маҳсулотлар қиймати 100 миллиард сўмдан ошиб кетди. Шу билан бирга юз минглаб, миллионлаб халқ пули ҳисобидан ўлганларга ҳайкал қўйиларди. Иккинчи томондан эса етти ёшдан етмиш ёшгача бечора ўзбек йигит-қизлари, чол-кампирлари эртадан кечгача кун ўтказиш, бирор сўм пул олиш учун далада етти букилиб меҳнат қиларди. Булардан қутулишнинг асосий йўли, инқилоб қўйган «Бутун ҳокимият — Советларга!», «Ер—деҳқонларга!», «завод-фабрика — ишчига!» шиорини қоғозда эмас ҳаётда амалга ошириш вақти келди.

Тўртинчидан бундай хўжалик юритишда ўзбек, қорақалпоқ ва бошқа маҳаллий миллат гўдаклари она сийнасидан оқ сут эмас заҳар эмади. Ўз вақтида оддийгина тиббиёт ёрдамини ололмай кишиларимиз ҳаётдан кўз юмаверади. Она юрт табиати топталиб, ерлар бағри тузланаверади. Фарзандларимиз нушхўрд еб, жувонларимиз жаҳаннам оловида чарсиллаб ёнаверадилар. Ишсизлик ва мардикорликдан қутулиб бўлмайди. Халқни косаси оқармайди. У бой-бадавлат эмас очликда яшайди. Чунки хўжалик юритиш механизми инсон манфаатлари учун эмас аллақандай рақамлар, режа ва кўрсаткичлар учун хизмат қилади. Бу механизмда инсон иқтисодиётни мақсади эмас унинг омили сифатида ишлатилади.

Натижада иқтисодиёт инсон учун эмас, ўзи учун ишлайдиган иқтисодиётга айланиб қолган. Инсон равнақи эса унинг мақсади эмас, аксинча, ресурсига, омилига айланди. Масалан, СССР АҚШдан бир неча баробар кўп техника, ўғит, цемент, металл, ғалла, картошка ва ҳоказолар (ҳаммасини санаш қийин) ишлаб чиқаради. Кейинги 30 йил орасида СССР ва ЎзССР миллий даромади АҚШ, Франция, Англия, Япониянинг шу кўрсаткичларидан 1,5—2,2 баравар тез ўсди. Натижа қандай? Бу миқдорий ўсишлар халқ фаровонлигига таъсир қилолгани йўқ. Қилолмасди ҳам. Чунки иқтисодиёт одамларни эмас ўзини ўзи боқувчи иқтисодиётга айланиб қолган. Ҳозир Ўзбекистон иқтисодиёти шундай даражага эришганки, халқнинг моддий ҳаётини яхшилаш учун мусбат кўрсаткичлар билан эмас манфий кўрсаткичлар билан ривожлангани маъқул. Халқ хўжалиги структураси ниҳоятда эскирган. Эски аравада узоқ масофаларга бориб бўлмайди. Эҳтиёждан узоқ товарлар тиқилиб кетган. Эътироф этиш керакки, омборхоналарда йиғилиб қолган заҳира моллар ҳажми юзлаб миллиард сўмни ташкил қилади. Фақат Ўзбекистон бўйича уларнинг ҳажми 14—15 миллиард сўмни ташкил қилади. Айни вақтда халқ истеъмол қиладиган оддийгина кундалик эҳтиёж моллари етишмайди. Агар биз яна рақамлар қурбони бўлиб қолаверсак яна омборхоналар учун чиқарилаётган маҳсулотлар кўпаяверади. Чунки улар ўзининг қимматли, нархи баландлиги билан иқтисодий кўрсаткичларнинг тезроқ ўсишини таъминлайди. Уларнинг миқдорий ва мусбат кўрсаткичлари кишиларимиз турмуш тарзини, ҳаёт даражасини оширмайди. Аксинча камбағаллаштираверади.

Капитализмда нима ишлаб чиқариш керагу, нима керакмаслигини бозор аниқлаб туради. Эҳтиёж ва талабни мувозанатлаб боради. Бизда эса шундай тарози йўқ. Шундай қилиб ишлаб чиқариш аста-секин назоратдан чиқиб кетди. Лекин бу хавф ҳали ҳам яхши англаб етилгани йўқ. Зероки, ҳамон рақампарастлик, товарпарастлик, миқдорпарастлик психологиясидан воз кеча олганимиз йўқ. Масалан, 1989 йил 20 апрелда матбуотда эълон қилинган 1991—1995 йилларга мўлжалланган «Ўзбекистон ССР ижтимоий-иқтисодий ривожланишини жадаллаштириш ва республика аҳолисининг фаровонлигини ошириш программаси...» лойиҳасини олиб кўрайлик. Лойиҳани амалга ошириш учун 61,1 миллиард сўм капитал маблағ сарф қилинади. Ундан келадиган фойда эса ҳар биримиз учун ойига 1,5—2 сўмни таъминлайди. Айни вақтда уни амалга ошириш учун ҳар биримиз йилига 640 сўмдан ажраламиз. Агар менинг оилам тўрт кишидан иборат бўлса, демак, мен беш йил давомида йилига 2560 сўмдан солиқ тўлашга мажбурман. Оиласида ўнта ва ундан ортиқ аъзо бўлган кишилар-чи? Бу лойиҳа бойиш эмас, камбағаллашиш ҳаракатномасидир. Камбағалликни янада мустаҳкамлайдиган ҳаракатномадир. Эътибор қилсак, ушбу ҳаракатноманинг мафкураси халқ фаровонлигини ошириш. Лекин амалда бундай бўлмайди.

Ўзимизни ўзимиз алдашдан, қандайдир фоизлар қурбонига айланишдан нима фойда? Агарда фоизларнинг, режаларнинг бажарилиши билан халқнинг турмуш тарзи яхшиланганда эди, СССР халқлари аллақачон жаннатда яшардилар. Чунки режабозлик, фоизбозлик бўйича СССРга тенг келадиган мамлакат бошқа йўқ дунёда. Аммо яшаш шароитимиз орасида фарқ ниҳоятда катта. Ва афсуски бизнинг фойдамизга эмас. Ҳаттоки, яқин-яқинларгача, ярим оч, яланғоч яшаётган малайзияликлар ҳам биздан яхшироқ ҳаёт кечирадилар. Уларда ҳозир атиги 10—12 фоиз аҳоли камбағал яшаса, Ўзбекистоннинг салкам ярим фуқароси учма-уч кун ўтказади.

Иқтисодиётнинг мафкуравий омилини бутунлай қайта қуриш зарур. Кишиларда бойликка, қобилиятга нисбатан ҳасад эмас, ҳавас уйғотиш даркор. Тарғибот ва ташвиқот темир-тақани, латта-путтани, фоизни, пахта, товуқ-хўроз, моллар ҳаётини яхшилашга, кўпайтиришга қаратилган. эмас, ҳар бир қишлоқ, ноҳияда яшовчиларнинг, одамларнинг турмушини яхшилашга қаратилиши керак. Миллионлаб орден-медаллар ишлаб чиқарилган маҳсулот учун эмас, дастурхонга қўйилган маҳсулот учун берилиши керак. Ҳар бир жамоа, давлат хўжаликлари ва бошқа ташкилот ходимларига мукофот ўша ердаги кишиларнинг ҳаёти қандай ўзгараётганлигига қараб берилиши керак. Агар биз бу ишларни амалга оширсак ҳар йили исроф бўлаётган 1,3—1,5 миллиард сўмлик маҳсулот халқимиз дастурхонида бўларди. Бу эса жумҳуриятимиздаги 660 мингга яқин кўпболали оналарга тўланадиган нафақани ҳозиргидек ўрта ҳисобда ойига 11,6 сўм эмас, 200 сўмга, 153 мингдан ортиқ талабанинг стипендиясини эса 100 сўмга етказиш имконини берарди. Агар иқтисодий тафаккуримизни яхшиласак эди, ҳозиргидек бузоқ тарбиясига эмас бола тарбиясига кўпроқ эътибор берардик. Қаранг, давлат бир бузоқни вояга етказиш учун бир йилда 2000 сўм, болани боғчада тарбиялаш учун ундан беш баробар кам — 400 сўм сарф қилади. Ўзбекистоннинг давлат даражасида тармоқлар ва жумладан «сут», «балиқ», «гўшт», «бетон», «ғишт» ва ҳоказо шунга ўхшаган ҳаракатномалар бор. Ва бир неча йилларга мўлжалланган. Булар ўрнига «Ёшлар ва ўсмирлар», «Деҳқонлар ва чорвадорлар» каби ҳаракатномаларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш зарур. Шу йўл билан аста-секин иқтисодиётни инсон эҳтиёжларига буриш мумкин.

Инсон — қуёш. Қуёш атрофидан ер, ой ва бошқа сайёралар қандай айланса иқтисодиёт ҳам, маънавият ҳам, сиёсат ҳам инсон атрофидан айланиши керак. Акс ҳолда, иккала ҳолатнинг ҳам натижаси — ҳалокат. Инсон иқтисодиёт учун эмас, иқтисодиёт инсон учун ишлаши керак.

Иқтисодиётдаги яраларни даволаш мумкин. Бунга халқимиздаги ақл-заковат, қайта қуриш, ошкоралик энг ишончли кафолат. Фақат иқтисодий шарт-шароит яратилса, миллийлик ва эгалик омилини ишга сололсак бас.

Фарҳод РЎЗИЕВ,
иқтисод фанлари номзоди.

ВЛКСМ Марказий Қўмитаси I пленуми томонидан қабул қилинган қарорлар, резолюциялар ва мурожаатлар

«ЎҚУВЧИ ЁШЛАР ТЎҒРИСИДА»ГИ РЕЗОЛЮЦИЯ

Мамлакатда юз бераётган ўзгаришлар ўқувчи ёшларнинг аҳволини ҳозирча оз ўзгартирди. Мамлакатда инсон турмушининг сифати унинг маълумоти ва касб маҳоратига реал боғлиқ эмаслиги мактабни ҳам, умуман эса жамиятни ҳам қайта қуришга тўсқинлик қилаяпти.

Халқ таълимининг давлат-ижтимоий система сифатидаги янги мақоми ҳозирча кўпчилик ўқув юртларида амалга оширилган эмас. Улар шу пайтгача сиёсий қолоқ, моддий ночор соҳа бўлиб қолаётирлар.

Комсомол томонидан ҳам мактабга, ўқувчи-ёшларга муносабатларда «қолдиқ принципи» яшовчан эканлиги кўриниб турибди. Бу ВЛКСМ фаолиятидаги энг асосий нуқсонлардан бири. Комсомол томонидан ўқувчиларга таъсир кўрсатиш йўқолиши иттифоқнинг ёшлар ўртасида обрўйининг тушишига олиб келаяпти. Жамиятнинг сиёсий системасида содир бўлаётган ўзгаришлар мактабда акс этаётир, ўқувчи комсомол ташкилотларининг турмуш фаолиятида янги вазиятни юзага келтираётир.

1. ВЛКСМ Марказий Қўмитаси болалар ва ўсмирларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳимоя қилиш юзасидан қонунчилик актларини ишлаб чиқиш ва қабул қилиш, уларнинг ҳуқуқий ва ижтимоий ҳимояланишининг самарали механизмини яратиш зарур деб ҳисоблайди.

Марказий Қўмита пленуми ВЛКСМ XXI съезди делегатларининг барча даражадаги халқ депутатлари Шўролари ҳузурида ёш фуқаролар Палаталари ташкил этиш, ўқувдан бўш вақтларда ўқувчиларнинг меҳнати ҳақида Қонун қабул қилиш тўғрисидаги таклифини қўллаб-қувватлади.

2. ВЛКСМ Марказий Қўмитаси халқ таълимини демократиялаш ва инсонпарварлаштириш тарафдори бўлиб чиқади, унинг мазмунига жаҳон ҳамда миллий маданиятнинг тажрибасини қўшиш зарур, деб ҳисоблайди.

3. ВЛКСМ Марказий Қўмитаси пленуми комсомолнинг янгиланишини ўқувчилар комсомолларга нисбатан янги муносабатлар билан боғлайди ва улар билан ишлашни иттифоқнинг муҳим иши сифатида таърифлайди. Комсомолнинг ўқувчи ёшларга нисбатан янгича муносабати унинг фақат келгусида эмас, балки ҳозирги кундаги ижобий ролини амалда эътироф этишга таянади. Бу иш ҳар бир ўқувчи ҳуқуқлари ва потенциал имкониятларини рўёбга чиқариш учун, унинг эркин ва ҳар жиҳатдан ривожланиши, ижтимоий жараёнларга фаол қўшилиши учун қулай шарт-шароитлар яратишни назарда тутади.

ВЛКСМ Марказий Қўмитаси комсомол қўмиталарига сайлаб қўйиладиган комсомол органларида ўқувчилар вакиллигини кафолатлаш, ўқувчи-комсомоллар ВЛКСМ ҳудудий ташкилотларининг доирасида ташкилий бирлашишга кўмаклашиш таклифи билан мурожаат этади.

Ўқувчилар комсомол ташкилотларининг инқироздан чиқиб олишининг бош шарти — шахсга, унинг ахлоқий камолотига эътиборни қаратиш ҳисобланади.

ВЛКСМ Марказий Қўмитаси ўсмирлар ва ёшларнинг интеллектуал ривожланиши учун шарт-шароитлар яратишда, ёш истеъдодларни аниқлаш ва қўллаб-қувватлаш ижтимоий-давлат системасини шакллантиришда; тегишли ижодий уюшмаларни ривожлантиришда комсомолнинг иштирок этиши зарур, деб ҳисоблайди. «Иттифоқ» таълим-илмий жамияти, «XX аср интеллекти» ва ёш темирйўлчилар жамғармалари, Ёшлар денгиз лигаси оёққа туриб олишига, халқаро коинот йилининг (1992 йил) миллий ёшлар ҳаракатномасини ишлаб чиқишда ва рўёбга чиқаришда кўмаклашилсин. Юқори синф ўқувчиларининг ўқишдан бўш вақтида мактабларнинг заводларида, деҳқончилик бирлашмаларида, ўқувчилар ширкатларида, комсомолнинг хўжалик ҳисобидаги корхоналарида ва бошқа корхоналарда ҳамда ташкилотларда меҳнат фаолияти кўрсатишига ғоят катта қулайликлар берувчи режимга эришилсин. Мактаб ўқувчилари бўлган ёшларнинг миллатлараро алоқалари кенгайтирилсин. Комсомол қўмиталари ҳузурида ўқувчилар учун ҳуқуқий, руҳий-педагогик хизматлар, ўсмирлар учун ихтисослаштирилган ҳафталик, болалар ва ўсмирларнинг «Ёш матбуот» Бутуниттифоқ ахборот агентлигини ташкил этиш зарурати пишиб етилди.

ВЛКСМ Марказий Қўмитаси миллий, ижтимоий, сиёсий, диний ва бошқа боислар юзасидан низоларнинг келиб чиқишига имкон бермайдиган ҳамжиҳатлик ва саховат муҳити ўқувчи ёшлар ўртасида яратилишига алоҳида аҳамият бермоқда.

ВЛКСМ Марказий Қўмитаси пленуми ўқувчи-комсомолларнинг Бутуниттифоқ йиғинларини ўтказиш ташаббусини қўллаб-қувватлайди.

ВЛКСМ XXI СЪЕЗДИ ТАЛАБА КЛУБИНИНГ РЕЗОЛЮЦИЯСИ МУНОСАБАТИ БИЛАН. ВЛКСМ МАРКАЗИЙ ҚЎМИТАСИ I ПЛЕНУМИНИНГ ҚАРОРИ.

1. ВЛКСМ Марказий Қўмитаси талабалар ва ўқувчи ёшлар муаммолари юзасидан Кенгашнинг Талабалар қўмитасига 1990 йилда «Комсомол ва талабалар ҳаракати» ҳаракатномасини ишлаб чиқиш топширилсин.

Талабалар қўмитасига олий ва ўрта махсус ўқув юртлари комсомол ташкилотларининг, талаба комсомол тузулмаларнинг фаолиятини мувофиқлаштириш, талаба ёшларнинг касб-кор ва ижтимоий йўналишдаги уюшмалари билан алоқалар ҳамда ҳамкорлик шахсан талабаларнинг манфаатлари устунлиги базасида амалга ошириш, шунингдек, анжуман, давлат органларида ва жамоат ташкилотларида ВЛКСМ Марказий Қўмитаси манфаатлари вакиллиги қарорларининг бажарилиши юзасидан ишни мувофиқлаштириш юклансин.

2. ВЛКСМ Марказий Қўмитаси уч ой муддатда талабаларга ёрдам кўрсатиш, истеъдодли ёшларни қўллаб-қувватлаш учун Бутуниттифоқ талабалар жамғармасини ташкил этиш тўғрисидаги таклифни муҳокама қилсин ва ВЛКСМ Марказий Қўмитаси пленумга кўриб чиқишга киритсин.

3. Талабалар қўмитасига 1990 йил 1 сентябргача Бутуниттифоқ талабалар рўзномасини чоп этиш тўғрисидаги таклифни ВЛКСМ Марказий Қўмитаси Бюроси муҳокамасига киритсин.

ВЛКСМ Марказий Қўмитаси Бюроси Бутуниттифоқ талабалар рўзномаси сони 1991 йил январдан чиқиши учун зарур бўлган чора-тадбирларни кўрсин.

4. Талаба қўмитаси олий ўқув юртлари ва техникумларнинг комсомол ташкилотлари, халқаро, музофот, миллий талабалар ташкилотлари, хорижий ўқувчилар ҳамюртлиги, талаба комсомол тузулмалари билан, халқаро талабалар алмашиниш практикасини ҳар жиҳатдан кенгайтирсин.

5. ВЛКСМдан СССР халқ депутатларига «СССРда солиқ солиш тўғрисидаги Қонун» ва «Халқ таълими тўғрисида ССР Иттифоқи ва иттифоқдош жумҳуриятларнинг қонун асослари» муҳокама қилинаётган пайтда ВЛКСМ XXI съезди Талабалар клубининг қарорларини қўллаб-қувватлаб чиқиш топширилсин.

«ҚИШЛОҚ ЁШЛАРИ ТЎҒРИСИДА»ГИ РЕЗОЛЮЦИЯ

ВЛКСМ Марказий Қўмитасининг пленуми қишлоқ ёшлари Клубини ташкил этиш тўғрисидаги ВЛКСМ XXI съезди делегатларининг ташаббусини қўллаб-қувватлайди ва уни доимий ҳаракат қилувчи бўлишига айлантиришни мақсадга мувофиқ деб ҳисоблайди.

ВЛКСМ Марказий Қўмитаси Бюросига:

— комсомолдан СССР халқ депутатлари билан биргаликда қишлоқ ёшлари фаолият билан боғлиқ ҳаракатнома ишлаб чиқиш, қонун лойиҳасини тақдим этиш ҳуқуқидан фойдаланиб, қишлоқ йигит ва қизларининг самарали меҳнатда, турмушда ва дам олишда манфаатлари ҳамда эҳтиёжларини тўла қондиришга йўналтирилган ҳуқуқий актлари қабул қилинишига эришиш;

— қишлоқни қайта тиклаш Бутуниттифоқ жамғармаси — қишлоқ иқтисодиётини тиклаш, унинг маданиятини ва ахлоқий қадриятни сақлаш юзасидан кўнгилли жамоат ташкилотини ташкил этишда комсомолнинг қатнашиши тўғрисидаги масалани ўрганиб чиқиш топширилсин.

Хушхабарлар

«УЗАВТОРЕМО Н Т» бирлашмасининг конструкторлик - технология бюроси мутахассислари ишлаб чиққан сайқаллаш мосламаси автомобиль олд ойнасининг шаффофлигини тиклашга ёрдам беради. Унинг ёрдамида саноқли дақиқаларда ойнанинг хиралигини ва майда дарзларни йўқотиш мумкин. Янгилик Тошкентдаги 5-авторемонт заводида жорий этилди ва яхши ишлаб турибди.

* * *

САМАРҚАНДДАГИ «Союзтвердосплав» тажриба заводининг ишчилари уч хил таомдан иборат тушлик учун энди бир тийин ҳам сарфлашмаяпти. Овқат пулини тўлашни корхона ўз зиммасига олди. Ошхона учун маблағ ижтимоий ривожланиш фондидан сарфланаяпти. Завод меҳнаткашлари дастурхонида йил давомида янги узилган сабзавот ва мевалар бўлади.

* * *

57-ЧУСТ автотранспорт корхонасининг ҳайдовчилари рейсга яхши кайфият билан чиқишмоқда. Автотранспорт корхонаси раҳбарияти ва меҳнат жамоаси кенгаши автомобилчиларнинг тўлақонли меҳнат қилиши ва дам олиши учун шароит яратиб берган. Бу ердаги сауна, бар, чойхона ва кичик новвойхона улар хизматида. Буларнинг ҳаммаси жамоа ўтган йил иш якунларига кўра олган даромад ҳисобидан хўжалик усулида бунёд этилган.

(ЎзТАГ).

Хорижлан хабарлар

ПОЛЬШАДАГИ ВОҚЕАЛАРГА ДОИР

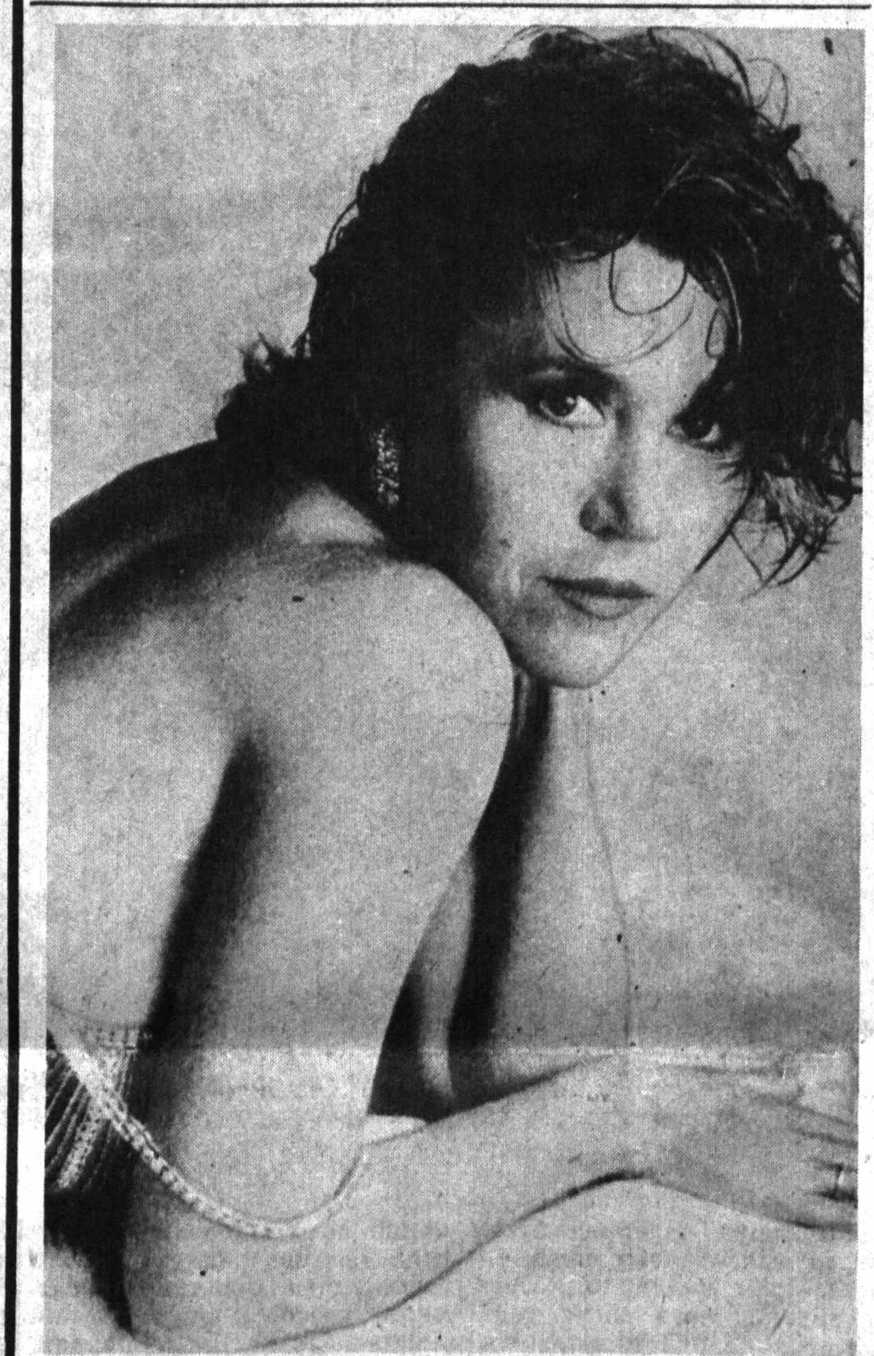
ВАРШАВА. (ТАСС). Польша Вазирлар Кенгашининг Раиси Т. Мазовецкий Краковга сафари чоғида турли доираларнинг Польшада танглик ва можароларнинг кучайишига олиб келиши мумкин бўлган тоқатсизлик ва қасоскорлик муҳитини келтириб чиқаришга уринишларига қарши фикр билдирди. У сайловолди митингида қатнашди, ишчилар ва зиёлилар билан учрашди, диний маросимларда ҳозир бўлди. Мамлакат аҳолисига хавфсизлик ва тинчлик керак, деди у. Ҳукумат бошлиғи Польшада муайян даражада «адолат етишмаётганлиги»ни таъкидлаб, йўл қўйилган хатоларни тезроқ тузатиш ва айбдорларни жавобгарликка тортиш зарурлигини айтди. Бу иш амалга оширилаётганида, деди у, ҳуқуқий давлат принциплари бузилишига йўл қўймаслик керак. Польшани тинимсиз ўч олишларга ундашга, одамларнинг бутун-бутун гуруҳларини жар ёқасига олиб келишга бўлаётган уринишларга қаршилик кўрсатиш зарур. Т. Мазовецкий сиёсий турмуш маданиятини ривожлантириш муҳимлигини ҳам таъкидлади.

ШАРИАТ МАМЛАКАТ ҲАЁТИДА

ИСЛОМОБОД. (ТАСС). Покистон парламентининг сенати мусулмонларнинг ҳуқуқий ва илоҳият ақидалари мажмуасининг мамлакат турмуши барча соҳаларга таъсир доирасини кенгайтириш тўғрисидаги қонун лойиҳасини маъқуллади.

Қонун лойиҳасига биноан, Шариат Покистонда «олий қонун» бўлиб қолиши керак. Барча даражалардаги ижроия ҳокимият намояндалари ўз фаолиятларида унга амал қилишлари лозим бўлади. Мамлакатнинг бутун иқтисодий системаси эса Исломнинг асосий қоидаларига асосланиши даркор. Шариат қоидалари таълимнинг барча системасига ҳам ёйилиши керак. Оммавий ахборот воситалари ислом ғояларини тарғиб этишлари шарт қилиб қўйилади.

Покистон ички ишлар вазири А. Ахсан сенатда овоз бериш натижаларини шарҳлар экан, қонун лойиҳасининг баъзи қоидалари мамлакат конституциясига зид эканлигини айтди.



Дунёга машҳур кино юлдузи Жейн Фонд совет кино мухлисларига ҳам яхши таниш. Унинг Голливуд кино усталари орасида танилиши болалигидан бошланган. Зеро у голливудлик актёр Гендри Фонд оиласида туғилиб, тарбия топган. Бироқ, Жейннинг Америка кино бозори хўжайинлари томонидан тан олиниши осонликча кечмади. Дастлаб у «Вог» жаридасида либос намойиш этувчи бўлиб ишлади. Йиллар ўтиши билан у тобора кўзга кўрина борди. Эндиликда у кинематографияда 40 дан ортиқ роллар ижро этиб, уч бора энг олий «Оскар» мукофотига сазовор бўлди.

Суратда: совет кино мухлисларига «Қувиб ўтиш», «Хитойча хасталик» сингари фильмлари орқали таниш бўлган Жейн Фонд.

ТАСС сурат лавҳаси.

РАНГ-БАРАНГ ОЛАМ

ҚАЙСИ ЁШНИ ТАНЛАЙСИЗ!

● «МАБОДО сизга имконият яратишса, қайси ёшни танлар эдингиз?». «Маркит фактс» компанияси юқоридаги савол билан анкета тарқатди. Савол-жавобда қатнашган кишиларнинг кўпчилиги (42 фоиз эркаклар ҳамда 35 фоиз аёллар) 20—29 ёшни танлашди. Ажабланарли жойи шундаки, 100га кириб қариб-қартайиб юришни истовчилар ҳам топилди. Лекин, 60дан ортиқ ёшни танлаган бирорта аёл чиқмади. Шуниси қизиқки, 45дан 54гача бўлганлар 20—25 ёшга, 55-дан 65 ёшгача бўлганлар эса 15 ёшга орқага қайтишни орзу қилганлар. «Одамни қачон кекса деб ҳисоблаш мумкин?» деган саволга кўпчилик бир овоздан «70 ёшда» деб жавоб берган, бўлса, баъзилар инсон 80 дан кейин кексаяди деган фикрни айтишган. 16 ёшли бир қиз эса, 30га кирган йигитни қари деб ҳисоблайди.

ТЎППОНЧАЛИ ҲАКАМ

● ГОНДУРАСНИНГ Сан-Педро-Сула шаҳрида бўлиб ўтган футбол учрашувида ҳакам Аурелио Лопеснинг майдонга ҳуштак ва тўппонча билан чиқиши футболчи-ю, мухлисларни ҳайратга солди. Ҳакамнинг кутилмаган «формаси» ўз кучини кўрсатди. Маҳаллий спортчилар тарихда биринчи марта учрашувни тинч ўтказдилар, ўйинчилар учрашув давомида бирор марта ҳам қоидани бузганлари йўқ, ҳакамнинг ҳар бир буйруғини жимгина бажардилар.

«ҚОИДАБУЗАР» КАБУТАРЛАР

● СПОРТНИНГ барча турларида сунъий қувват берувчи доридан фойдаланиш қатъий таъқиқланган. Шунга қарамасдан, кутилмаган пайтларда юқоридаги қоидани бузиш ҳоллари бўлиб туради. Яқинда Голландияда кабутарларнинг узоқ ва тез учиши бўйича ўтказилган мусобақа (биринчи ютуқ 35 минг доллар эди) якунида маълум бўлдики, бир қанча қушлар сунъий куч берувчи дори шимдирилган буғдой билан озиқлантирилган экан.

РАНГ-БАРАНГ ОЛАМ

Хорижлан хабарлар

ЭЪТИҚОД ВА ДАҲРИЙЛИК

РЎЗНОМАМИЗНИНГ шу йил 3 январь сонида чоп этилган «Эътиқод» сарлавҳали мусоҳабада жамиятимизни руҳий поклаш учун кенг жамоатчилик қандай фаолият кўрсатиши лозимлиги ҳамда инсоний фазилатларга ёт бўлган иллатлар ислом таълимотида қандай талқин қилинганлиги хусусида фикр юритилган эди. Таҳрир ҳайъатига кенг жамоатчиликдан кўплаб мактублар келди. Сим орқали миннатдорчилик сўзлари изҳор қилинди. Мана ўша мактублардан баъзилари:

«Газетангиз саҳифаларида қимматли тарбиявий аҳамиятга молик мақолалар бериб, ўз газетхонларингизнинг эътиборини қозониб келаётган бир пайтда «Эътиқод» мақоласини босиб, яна бир марта катта муҳим тарбиявий аҳамиятга эга бўлган масалани кўтариб чиқдиларингиз. Ҳақиқатан ҳам Совет давлати барпо этилгандан буён халқимиз ўзига топшириб қўйилган вазифасини у деҳқонми, чорвадорми, ишчими, зиёлими — барча-барча Ватан тинчлиги учун ўз ҳиссасини қўшиб, меҳнати эвазига маош олиб, тирикчилигини ўтказиб келаяпти. Аммо кейинги пайтларда халқимиз матбуот саҳифаларида кўплаб босилаётган қарорлар, докладлар, мурожаатларни бир қараб чиқиш ёки шунчаки ўқишдан бошқа сидқидилдан ишонадиган, эътиқод қиладиган ғайритабиий ишдан узоқлашиб қолганлиги маълум бўлиб қолди.

Кейинги йилларда халқимиз кўпчилиги Оллоҳнинг ғазабини, динга, исломга бўлган эътиқодини мутлақо эсдан чиқариб юборганликлари туфайли давлатнинг, умумхалқнинг миллионлаб сўм пулларини ўғирлаб, жиноят қилишга, хатна тўйи, қиз узатиш маросимларида мўмай топилган пуллар ҳисобидан ортиқча сарф-харажатлар қилиб, ким ўзарга ўтиб олишди. Ортиқча нон, озиқ-овқат маҳсулотларини ахлатхоналарга чиқариб ташлашга бориб етди. Ахир бу инсофданми! Агар бундай масалаларда партияга, Совет давлатига, ўз Ватанига эътиқод бўлганда эди, бундай мудҳиш ҳаракатларга қўл урмаган бўларди. Мен Самарқанд вилоятининг Нурота ноҳиясида яшайман. Ноҳиямиз марказидан зилол, шифобахш булоқ суви оқиб ўтади. Ана шу сув тўртта ариқни тўлдириб, ноҳия марказида истиқомат қилувчи йигирма мингга яқин аҳолини таъминлаб келди. Қачонки ноҳия марказига сув қувурлари ўрнатилгач, ҳовлилардан оқиб ўтадиган бу зилол сувга Оллоҳ ғазабидан қўрқмаганлар барча супуринди, ахлатларни, кул, молларнинг ахлати, ортиб қолган овқатлар, кир сувлари, ҳаттоки болаларнинг эскирган кийим-кечакларини ҳам ташлашгача бориб етдилар. Агар кишиларда эътиқод бўлганида жумҳуриятимизнинг Фарғона водийси, Хоразм воҳаси ва бошқа шаҳар-қишлоқлардан шу зилол сувдан ичиб, шифо топиш учун минглаб кишилар келаётган бир пайтда ноҳия халқи мўътабар сувга бунчалик муносабатда бўлишмасди.

Ҳурматли Муфтий ҳазратлари ва у киши раҳбарлигидаги Ислом дини намояндаларига миннатдорчилик билдириб, ноҳиямизнинг кўпсонли аҳолиси номидан ҳақ йўлидаги ишларида муваффақиятлар тилайман. Кези келганда шуни ҳам айтишим керакки, бирор ғайритабиий кучга ишонч ва эътиқоди бўлмаганлигидан кишиларда бири-бирига нисбатан иззат-ҳурмат, ота-лар билан фарзандлар ўртасида меҳр-оқибат, ака-укалар ўртасида хушмуомилалик унутилиб бормоқда. Ҳовлиларни тоза сақлаш, ҳар куни оқшомда дарвоза олдиларини сув сепиб, супуриш, ўтганлар арвоҳини эслаш, мазоротларни ободонлаштириш, чиқинди ва ахлатларни одамлар истиқомат қиладиган жойлардан анча узоққа элтиб ташлаш каби ҳислатларни одамлар эътиқодидан юз ўгиргани каби унутишди.

Шунингдек, «Эътиқод» сарлавҳали суҳбатда «Муфтий давлатга қарши китобларни ташиб юрибди», деб айюҳаннос солаётган кимсалар ҳақидаги ибора келтирилган. Қизиқ, Ўрта Осиёдан етишиб чиққан ва кўплаб дурдона асарлар яратган аллома олимларимизнинг ижод намуналари ўзимизда йўқлигидан-ку, ҳурматли ёзувчимиз, раҳматлик Ойбек домла «Навоий» романини ёзиш учун йиллаб Афғонистонда бўлган. Навоийшунос бошқа мутафаккирларимизнинг кўплаб вақтлари хорижда ўтмоқда. Чунки улар ўша элларда юртдошларимиз асарларини ўрганиб қайтишяпти. Ҳиндистон, Эрон, Туркия, Париж, Англия каби элларда сақланаётган асарларнинг биргина сурат нусхасини олиш учун қанчалик маблағ тўланмоқда. Нега энди Муфтий ҳазратлари хориждан ўз меросимизни келтириши мумкин эмас экан!

Мен «Ёш ленинчи» газетасининг ижодий коллективига бундай тарбиявий аҳамиятга эга бўлган мақолалар билан чиқишига омад тилайман.

Баҳриддин Рустамов, СССР ва Ўзбекистон ССР халқ маорифи аълочиси. Пенсионер. 1953 йилдан КПСС аъзоси. Самарқанд вилояти, Нурота ноҳияси, Нурота кўчаси, 13-уй».

«Ассалому алайкум, ҳурматли редакция. Кўпчилик қатори мен ҳам газеталарингизни катта қизиқиш билан ўқиб бораяпман. Мусулмон дини раҳбарлари билан ўтказган суҳбатларингиз менга жуда маъқул бўлди. Бу ҳақдаги фикр ва мулоҳазаларимни қисқача баён қиламан.

Мусулмончиликка оид китоблар ҳозирги рус алифбосида чоп этилса ва бирорта китоб дўконлари орқали сотувга чиқарилса. Мусулмончиликка оид журнал ва газеталар ҳам ана шу рус алифбосида чоп этилса, яхши бўларди. Газеталарингизда тарбиявий аҳамиятга боғлиқ ота-боболаримиз меросидан намуналар бериб борсангизлар.

Салом билан Боқижон Рўзиматов, Фарғона вилояти, Ўзбекистон ноҳияси, Ғўшт қишлоғи, 88-уй».

МУСОҲАБА нафақат рўзномамиз муштарийларида ёки диний жамоа вакилларида, балки диний ақидалар ва таълимотларга шу пайтгача қарама-қарши иш тутиб келган иккинчи бир оқим — даҳрий соҳа вакилларида ҳам ижобий фикр уйғотди. Шу муносабат билан мақола муаллифи, КПСС Марказий Қўмитаси ҳузуридаги Ижтимоий фанлар академияси диншунослик ва атеизм (даҳрийлик) институтининг Тошкентдаги жумҳуриятлараро филиалининг директори Алижон ҚЎЧҚОРОВга бир нечта саволлар билан мурожаат этди. Қуйида ана шу мусоҳаба билан танишасиз.



— Алижон ака, ҳозир мамлакатимизда қайта қуриш ўзининг ҳал қилувчи босқичига ўтган бир пайт. Рўзномалар, овозчигор (радио), ойнаижаҳон орқали ана шу инқилобий жараёнга диний жамоа вакиллари ҳам тегишли ҳисса қўшаётганлиги ёзилмоқда, эшиттириш ва кўрсатувлар берилмоқда. Ўзингизга маълум, шу пайтгача дин билан даҳрийлик ўртасида илиқ муносабат йўқ эди. Бугун ана шу тўсиқ қайта қуриш ва ошкоралик туфайли барҳам топаяпти. Умуман, ислом динининг қайта қуришга муносабатига қандай қарайсиз!

— Мен дастлаб «Эътиқод» сарлавҳали мусоҳаба хусусида икки оғиз тўхталмоқчиман. Мақолада кишилардаги эътиқод ва инсоннинг ҳаётда тутган ўрни ҳақида фикр юритилган. У ерда кўтарилган масалалар диний нуқтаи назардан ёритилган бўлса-да, қайта қуришга диндорларда аниқ муносабат шакллана бошлаганлигини намоён қилади. Мен шуни алоҳида таъкидламоқчиманки, кишиларнинг эътиқодига, динга муносабатига, дунёқарашига ҳар қандай йўллар билан чеклашларга қаршиман. Чунки бугун инсон камоли ҳақида гап кетар экан, яхши турмуш кечириш, юксак маънавий ахлоққа эга бўлиш, ривожланган халқлар даражасига эришиш учун фақат ҳалоллик, ҳалоллик ва яна ҳалоллик зарур. Ислом динида эса бу каломга жуда кенг ўрин берилган. Бугунги ошкоралик жараёнида Ўрта Осиё ва Қозоғистон мусулмонлари диний бошқармаси ходимлари, шахсан Муфтий Муҳаммадсодиқ Муҳаммад Юсуф ҳазратлари бу иборани фаол тарғиб қилаяптилар.

Қайта қуриш ҳал қилувчи босқичга кирди, дедингиз. Ана шундай бир вазиятда ҳар икки тараф — диндорлар ва даҳрийлар ўртасидаги муносабат янада ойдинлашмоқда. Биз шу пайтгача икки гуруҳга, инсоният тафаккурига икки хил муносабат билдирувчи тарафларга ажралиб қолгандик, яъни диндорлар ва даҳрийларга. Жамиятда ҳал қилишимиз лозим бўлган муаммолар қалашиб ётган бир пайтда бизнинг қалбимизни гина-кудуратлар қамраб олди, бир-биримизнинг камчиликларимизни фош этиш йўлига ўтиб олдик. Ваҳоланки, даҳрийликнинг мақсади бошқачароқ бўлмоғи лозим эди.

БИЗ 72 ЙИЛ давомида кишилардан ўз дини ва эътиқодини тортиб олдик. Черковлар, масжидлар, ҳақ-ноҳақ ёпиб қўйилди, хўжалик омборхоналарига айлантирилди. Менимча, икки ўртадаги узилиш ана шундан бошланди. Бугун биз ана шу узилган ришталарни қайта улашимиз лозим. Чунки бугун жамиятимиз руҳий покланишга муҳтож бўлиб турибди. Одамлар ўртасида меҳр-оқибат, ўзаро ҳурмат йўқолган, кишилар ҳалол билан ҳаромни фарқламай қўйишди. Маънавий қашшоқлигимиз бор бўйича намоён бўлаяпти. Ана шу иллатларни биргаликда бартараф этиш бугунги инқилобий жараённинг асосий йўналишларидан биридир. Исломда эса бундай ғайриинсоний ҳолатларга қарши курашиш учун асослар етарли. Шу сабабли мен бошқа динларни камситмаган ҳолда шуни таъкидламоқчиманки, ислом дини маданий анъаналарга ва тарбиявий аҳамиятга энг бой бўлган диндир.

— Шукрлар бўлсинким, бугунги ошкоралик туфайли ўзлигимизни тўлароқ англашга мойил бўлаяпмиз. Шу пайтгача биз бидъат ва хурофот тимсолида қараган Қуръон ва Ҳадиси-Шариф талқинидан рўзномалар орқали хабардор бўлаяпмиз. Юртдошларимизнинг бебаҳо маданий мероси ўзимизга қайтарилмоқда. Ана шундай юртдошларимиздан бири бўлган Абу Абдулло Муҳаммад ибн Исмоил Ал-Бухорийнинг «Саҳиҳи Бухорий» китобларида қайд этилган бир калимани эслаб ўтмоқ жоиз деб ўйлайман. «Мо акала аҳадун, қатту аҳло мин таомин касабаҳу мин амалий ядҳий», яъни «Ҳеч ким ўз қўли ва пешона тери билан ишлаб топган ризқидан кўра ширинроқ ризқни емайди», — дейдилар Муҳаммад пайғамбар.

— Ана кўрдингизми, Шодиёр, ҳалоллик тўғрисида ҳали юқорида айтганимдек, ислом таълимоти ниҳоятда кучли. Чунки унда инсон кундалик ҳаёти билан боғлиқ бўлган умуминсоний ақидалар мужассамлашган. Шу сабабли ҳам биз қоралаган ўтмишга ана шу «эскилик сарқит»ларига ота-боболаримиз чин эътиқод билан амал қилишган. Биз ана шундай инсоний фазилатларни билиб-билмай тарк этишимиз оқибатида маънавий тубанлашдик. Жиноятчилик, гиёвандлик, фоҳишабозлик иллатлари чуқур илдиз отди.

Инқилоб ғалаба қилган дастлабки йилларда қоғозда дин давлатдан, черков мактабдан ажратилди. Лекин амалда маъмурий тазйиқ ўтказилаверди. Кеча бўш вақтини ибодатхонада ўтказган кишилар энди ўзини майхонага, қиморбозлар гуруҳига ура бошлади, маънавий ва руҳий бузилишлар шу тариқа бошланди чоғи.

— Исломда миллат ва элат ажратилмаган ҳолда Ватан туйғуси, элюртга муҳаббат тушунчалари ҳам яхши ўрин олган. Хусусан, пайғамбар Муҳаммад Алайҳиссалом ўз ҳадисларидан бирида шундай деган эканлар: «Ҳуббул ватани шуъбатун минал иймон», — «Ватанни севишлик иймоннинг бир бўлагидир».

— Суҳбат Исломнинг моҳияти ҳақида борар экан, албатта, қўлимизда ана шундай қўлланмаларнинг бўлиши яхши. Чунки қизил гапларга ўрин қолмайди. Ўқувчига яқинроқ ёндашган бўламиз. Дарвоқе, Ватан тўғрисида. Албатта, бу иборага ислом таълимотидан бежиз ўрин берилмаган. Чунки Ватан нафақат киндик қони тўкилган муқаддас тупроқ, балки у ўзликни англаш, ўзгалар олдида ким эканлигингни исботлаш тушунчаси ҳамдир. Ўз Ватанини, элини, тилини севмаган киши ўзгаларга ҳеч қачон мурувват кўрсатолмайди.

Ўзингизга маълум, исломнинг бошланишида араб дунёсидаги халқлар осонликча бу динни қабул қилишмаган. Ислом Қурайш қабиласидан чиқиб, четга тарқала бошлагач, унинг таъсир кучи жуда тез ошган. Пайғамбар саҳобалари, хусусан, чорёрлар ҳазрати Абу-Бакр Сиддиқ, Ҳазрати Уммар, Ҳалифа Усмон ибни Аффон Разияллоҳу Анҳу ва Ҳазрати Али Каррама аллоҳу Башҳа ислом динини ер юзига тарқатишдаги асосчилардир. Улар араб дунёсидаги бошқа элларга юришлар қилишган. Лекин ҳох куч ишлатиш, хох сулҳ йўли билан иш тутмасин, қайси тупроқда бўлмасин, улар дилида ўз Ватани ишқи, Қурайш қабиласининг муқаддас тупроғи ҳиди уфурган. Мана бир мисол, араблар исломни Ўрта Осиё халқларига мажбуран тарқатган бўлсалар-да, улар бу ерларда бир умр қолиб кетмадилар. Чунки Муҳаммад Алайҳиссаломнинг ҳадисидаги виждонга, иймонга, эътиқодга, Ватанга муҳаббатга чақирувчи калималари ўзга юртлардаги бойликлар, жаннатмакон боғ-роғлардан кўра улар учун улуғроқ эди. Шу билан биргаликда исломга иймон келтирган барча ҳоқонлар ва султонлар энг аввало босиб олган юртларида маҳаллий халқнинг миллий ғурурига тегмаслик йўлларини ахтаришган. Шу билан бирга улар дилида доимо ўз Ватани ишқи, соғинч туйғулари, ўз халқига муҳаббат туйғуси уфуриб турган. Буюк ҳоқон Темур Самарқанддан қанча узоқда бўлмасин, доимо шаҳарнинг аҳволини сўраб турган. Ушбу ҳадис талқинини чуқур англаб етган Бобурмирзо ҳам Ҳинд тупроғида Ватаним деб наъра тортиб ўтди. Мана ўша сатрлар:

Кўпдан бериким ёру диёрим йўқдир.
Бир лаҳзаву бир нафас қарорим йўқдир.
Келдим бу сари ўз ихтиёрим бир-ла,
Лекин боруримда ихтиёрим йўқдур.

— Ватан Жалолиддин Румий дилида ҳам туғён урган. У Ватан ҳақида жуда ҳам кўп дардли сатрлар битган. Улардан бирини эслайлик-а:

Биш нав азнай чун ҳикоя мекунат,
Ваз жудойиҳо шикоят мекунат,
яъни:
Найдан эшитгил қандай ҳикоятлар қилур,
Ул ўз жудолигидан шикоятлар қилур.

— Ҳа, дунё яралибдики, Ватан кишилар учун ҳам муқаддас тушунча, ҳам армон бўлиб келаяпти. Ўзбеклар азалдан ўз юртларини севиб келишган. Шунинг учун ҳам биз тарих саҳифаларини варақлаганда «Мовароуннаҳр халқи ўтроқ, ҳунарманд, чорвадор бўлган», — деган ибораларни учратамиз. Ота-боболаримиз ўз юртини севганлиги учун ҳам босқинчиларга қарши доимо шафқатсиз курашган. Эътиқодимиз сўна бошлаганлиги сабабли Ватанни асраш тушунчасидан ҳам йироқлаша бошладик. Меҳрсиз, диёнатсиз ишларга қўл урдик. Она тупроғимиз бағридан олтин ундирамиз, деб уни заҳарлаб қўйдик. Бу бағр малҳамсиз дардга чалинди. Иймонли, эътиқодли халқимиз пул учун, темир тақинчоқлар учун ўзини ўтга ҳам, сувга ҳам урадиган тоифага айланди. Ислом эса ана шундай иллатларга қарши фикрлар билдиради. Мана, бир мисол: Муҳаммад пайғамбар ўз ҳадисларидан бирида шундай дейди: «Ҳуббуд — дунё раъсу кулли хатиатун», — «Мол-дунёни севишлик ҳар бир хатонинг бошланишидир». Табиийки, бу сўзларга исломнинг бошида жуда қаттиқ амал қилинган.

— Алижон ака, бугун халқ орасида шундай саволлар ҳам туғиляпти: исломнинг Ўрта Осиё ўлкаларига тарқалганлигининг 1400 йиллиги нишонланадими! Сиз ана шу сананинг нишонланишига қандай қарайсиз!

— Тўғри, рус провослав черкови вакиллари христиан динининг минг йиллигини кенг нишонлашди. Яқинда Уфа мусулмонлари ўз диний назорати ташкил топганлигининг 200 йиллигини, булғор юртларидаги халқлар ўз ватанига ислом дини тарқалганлигининг 1100 йиллигини нишонладилар. Шунга кўра, Ўрта Осиё мусулмонларининг бу талаби ҳақли. Бу мусулмонлар ҳаётида катта воқеа. Лекин буни илмий жиҳатдан ҳам талқин қилиш керак бўлади. Масалага бир томонлама қарамаслик керак. Чунки бугун виждон эркинлиги тўғрисида, уни амалдаги қонунда акс эттириш ҳақида гап бораяпти. Қайта қуриш туфайли 1988 йилда мамлакатимиз бўйича 1600 дан ошиқ диний ташкилотларни тузишга ёки очишга (масжид ва черковлар кўзда тутиляпти) эришилди. Шулардан 1200 дан ошиғи рус провослав черкови ҳиссасига тўғри келади. Мамлакатимиздаги ислом дини тарқалган 15 та иттифоқдош ва мухтор жумҳуриятда эса фақат 48 та масжид очилди, холос.

Яна Россияга қайтадиган бўлсак, рус провослав черкови ходимлари диний китоблар чоп этиш, черковларни малакали ходимлар билан таъминлаш ва ҳоказолар борасида анча илгарилаб кетишди. Баъзи бировлар эътироз билдириши мумкин. Биргина 1989 йилда Ўзбекистоннинг ўзида 150 дан зиёд масжид очилди-ку, деб. Бу рақамлар бир қарашда етарлидек туюлади. Лекин бугун исломнинг тарбиявий аҳамияти ҳақида гап кетаётган экан, маънавий покланишда диндорларнинг иштироки ўсаётган экан, миллатимизнинг келажакдаги ҳақиқий маданий ва маънавий фаровонлигини фақат ёшларнинг маърифат ва маданий савиясида инқилобий ўзгариш асосида эришиш мумкинлигини яхши англай олишимиз керак. Бунинг учун биз буюк тарихимиз ва келажак авлодларимиз олдида жавобгармиз.

Бундай улуғвор вазифаларни фақат мактабда (оила ва болалар боғчаларида ҳам) ҳамма дарсларни, тарбия савиясини кескин қайтадан ташкил қилиш, бой тарихий ва маданий меросларимиздан кенг фойдаланиш йўли билан амалга ошириш мумкин.

Ахир, мактаб ва боғчаларнинг моддий шароити ниҳоятда ночор бўлса (уларнинг бир қанчасида ёшларни ўқитиш ва тарбиялаш учун шароит у ёқда турсин ҳайвонни ҳам сақлаш мумкин эмас), ўқитиш ва тарбия савияси паст, ўқув дарсликлари ва қўлланмалари мутлақо етишмайди. Уларнинг анчагина қисми рус тилида ёки ўзбек тилига таржима қилинган. Мусиқа чолғу асбоблари, спорт анжомлари, ўйинчоқлар (боғчаларда) йўқлиги ёшларни материалистик дунёқарашини ва маънавий савиясини оширишга олиб келмайди. Агар борди-ю, бу аҳволни фалакнинг гардиши билан бизнинг улуғ алломаларимиз Хоразмий, Беруний, ибн Сино, Навоий, Улуғбеклар кўргудай бўлсалар эди, кўзларини яна юмиб ўрта асрга қайтишларига шубҳа бўлмас эди.

Демак, билим, маданият, ахлоқ чўққиларига эришишимизда диннинг ҳам ўрни бор. Масжидларни фақат ибодатхона эмас, балки тарбия ўчоғи десак ҳам бўлади. Лекин масалага чуқурроқ ёндашадиган бўлсак, тарбияни мактабда мустаҳкамлашимиз лозим. Чунки болаларни меҳнатга ўргатишда ўзаро муомалада, яхши хулқли, катталарга ҳурматда бўлишда, киши ҳақига хиёнат қилмасликда, борингки, жамиятимиз учун етишмаётган барча яхши фазилатлар исломда минг йиллардан бери шаклланиб келмоқда. Ана шу умуминсоний фазилатлардан ёшлар чуқур билим ва юксак маданият чўққиларини эгаллашда фойдаланишлари лозимлигини яна таъкидламоқчиман.

— «Хулқнинг чиройли бўлишлиги диннинг ярмидир», демоқчисиз-да!

— Шундай. Ана шу калимани ҳам ислом динининг асосчиси Муҳаммад пайғамбар айтиб кетганлар. Ёки Қуръони Каримдаги мана бу оятни эслайлик: «Агар яхшилик қилсангиз, Агар ёмонлик қилсангиз, у ёмонликни ҳам ўзингизга қилдингиз». Хўш, бунинг нимаси афъюн? Лекин биз шу пайтгача исломга фақат афъюн сифатида баҳо бердик-да.

— Айниқса, даҳрийлар.

— Киноянгиз ўринли.

— Демак, ўрта мактабларда ва олий ўқув юртларида Қуръон таълимотини йўлга қўйиш тарафдорисиз, шундайми!

— Бугун эски ўзбек имлоси, яъни араб алифбосини ўрганиш борасида хайрли ишлар қилинаяпти. Тил тўғрисидаги Қонуннинг 16-моддаси айнан шунга қаратилган. Агар шу ишлар муваффақиятли тугалланса, мактабда ўргатсангиз ҳам, ўргатмасангиз ҳам фарзандларимиз келажакда Қуръонни ўқиш имкониятига эга бўладилар. Лекин гап Қуръонни ўқитиш устида эмас, балки унинг тарбиявий жиҳатларидан баҳраманд бўлиш ҳақида бораяпти-ку?

Масалан, «Вало яҳиқул макрусаййиу илло би аҳлиқ» — «Ёмон макрларнинг ҳаммаси ўз аҳлигадир». Биз Қуръоннинг ана шу жиҳатларини тарбиямизга сингдиришимиз лозим. Олий ўқув юртларига келадиган бўлсак, албатта, ислом тарихидан, унинг Шарқ халқлари тарихи ва маданиятидаги тутган ўрнидан, Қуръон таълимотидан илмий асосда дарс беришни йўлга қўйиш фойдадан холи эмас.

— Ҳали киноянгиз ўринли, дедингиз. Келинг, яна шу кинояга қайтсак.

— Гапнинг очиғини айтадиган бўлсак, исломга қарши курашиш, бошқа динлар қатори уни йўқотиш мақсади партия сиёсатининг, мафкура ишининг асосий мақсадларидан бири бўлганлиги ҳаммага аён-ку! Айниқса, исломни бошқа динларга қарама-қарши қўйиш, ҳаттоки уни реакцион қилиб кўрсатиш ҳоллари ажабланарли бўлди. Албатта исломдан сиёсий мақсадларда фойдаланиш ҳоллари учраб турди ва учраши мумкин ҳамда уларга йўл қўймаслик керак. Лекин исломни фақат салбий томондан талқин қилиш, унинг Шарқ халқлари тарихидаги ва маданиятидаги ролини, умуминсоний-ахлоқий ақидаларни тан олмаслик тарихий ҳақиқат ва адолатдан юз ўгириш демакдир. Халқнинг норозилиги ҳам шундандир. Айниқса, ахлоқсизликдан ва адолатсизликдан изтироб чекаётган халқнинг дардини енгиллаштиришда ислом ақидаларидан ҳам фойдаланиш айни муддаодир.

— Бугун кишилар даҳрийлик соҳаси бизга керакми, дейишмоқда.

— Бу бежиз эмас. Даҳрийлик соҳасига путур етганлигидан шундай саволлар туғиляпти. Бунинг бош сабаби, дилимиз билан тилимизда бирлик йўқлиги бўлди. Чунки жуда чиройли қилиб Қомусда виждон эркинлиги ёзиб қўйилган бўлса-да, амалда даҳрийлик тарбиясини олиб бориш жараёнида биз уни инкор этдик. Иккинчидан, 20—30-йилларда барча динлар қатори исломга ҳам очиқ қарши кураш бошланди. Диний ташкилотлар таъқиб қилинди. Ана шу жараёнда биз динга қарши кураш ниқоби остида араб алифбосидаги адабиётлар, тарихий ва маданий ёдгорликлар намуналарини ўтда ёқдик, сувга оқиздик, қабристонларга кўмиб ташладик. Араб тилини билган ёки шу тилда гаплашган кишилар диндорлар сифатида алоҳида рўйхатларга тиркалди. Хуллас, динни шу йўл билан йўқ қилишга киришилди. Натижаси нима бўлганлиги ҳаммага маълум. Чунки бу усулдаги кураш даҳрий соҳа вакилларига ҳам, назоратчиларга ҳам кутилган натижани бермади. Мана бугун яна диннинг тарбиявий аҳамиятини эътироф этишга мажбур бўлаяпмиз.

Бу соҳа керакми, йўқми, деган саволга менинг жавобим битта: албатта керак. Ишимизнинг моҳиятини билиб олсаккина диндорлар билан ҳамкорлик қила олишимиз мумкин. Масалан, бидъат ва хурофотларга қарши курашда, таркидунёчиликни қоралашда, миллат ва элат ажратишда, ўзи тўқ яшаб, ўзгаларга бефарқ бўлишда, етарли диний билимга эга бўлмаган ҳолда исломни нотўғри талқин ва тарғиб қилишдаги тушунчаларни бартараф этишда ҳамкорлик жуда-жуда зарур. Буни йўлга қўйиш учун эса биз энг аввало маъмурий буйруқбозликдан қутилишимиз керак. Халқимиз ҳаёти, унинг урф-одати, миллий анъаналарини чуқурроқ ўрганишимиз лозим. Ана шундагина ҳар икки соҳа ўз йўналишида дахлсиз ишни йўлга қўя олади. Лекин, афсуски, ҳали ишларимиз олдинга кўчмаяпти. Биргина Қуръонни ўзбек тилига таржима қилишга киришиш учун икки йил керак бўлди. Яна бюрократия асосий тўсиқ бўлмоқда.

Даҳрийлик тарбиясини қотиб қолган сафсатабозлик, дағал шакллар ва услублардан, мазмундан ажратиб олишимиз керак. Унинг асосий мазмуни халқнинг турмуш шароитини яхшилаш, ҳамма соҳада ижтимоий адолатни ўрнатиш, биринчи навбатда кадрларни танлашда кишиларнинг маърифати ва маданиятини оширишга қаратилиши керак. Бу ерда биз диндорлар билан ҳамкорлик қилсак янада хайрли иш бўларди. Фақат даҳрийлар билан диндорлар ўртасидаги қарама-қарши низолардан воз кечиш керак.

— «Ваҳҳобийлар» ҳаракатига қандай қарайсиз!

— Аввалambор, бу ҳаракатнинг асл моҳиятини тушуниб олиш керак. «Ваҳҳобийлар» ҳаракати XVIII асрда Арабистонда вужудга келган. Унга Муҳаммад ибн Абд ал-Ваҳҳоб (1703—1787 йил) асос солган. Ваҳҳобнинг асосий ақидаси ваҳдоният, яъни яккахудоликдир. Ваҳҳоб яккахудоликни талаб этиб, динни бидъат ва хурофотлардан тозалашга, Муҳаммад Алайҳиссалом давридаги асл ҳолига келтиришга ҳаракат қилган. Ваҳҳоб ўз қарашларини ҳимоя қилиб, «муқаддас жой»ларга зиёрат қилишни, қабристонларга сиғинишни, зоҳидликни қоралайди. Унинг асосий маслаги оддий кийиниш, камтар ва камсуқум бўлиш, оддий ҳаёт кечириш, айш-ишратдан қочиш бўлган. Шу сабабли ҳам бу ҳаракат ўша даврдаёқ оддий халқ тарафидан қўллаб-қувватланган.

— Бугун ана шу ҳаракат асосчисининг номи Фарғона водийси вилоятларидаги диндор ёшлар ҳаракатига боғланмоқда. Бу тўғрими!

— Фарғона водийсидаги ёшларнинг ҳаракатида хайрли тарафлар жуда кўп. Лекин улар ҳаракатига «Ваҳҳобийлар» деб ном берилишига қаршиман. Чунки бу вилоятлардаги ёшлар ҳаракатида ҳаққоний талаблар ҳам бор. Динни бидъат ва хурофотлардан тозалаш—бу катта ишлар бошланмаси. Шу жиҳатдан мен уларни қўллаб-қувватлайман. Улар билан бизнинг баъзи соҳадаги қарашларимиз бир. Масалан, жанозада пул тарқатиш, пул олиб никоҳ қилиш, қалин солиш, мол-дунё сарфлаб суннат қилдириш ва ҳоказоларга қарши курашларда.

Лекин яна қайтариб айтмоқчиман, исломни бидъатлардан тозалаш учун курашиш жараёнида йўл қўйилаётган баъзи ножўя ҳаракатлар, талаблар, нотинчликлар, ислом дини қоидаларига ҳам, Совет қонунларига ҳам мутлақо зиддир.

— Рўзанинг киши организмига тиббий фойдаси ҳақида ҳам гап-сўзлар бўлаяпти.

— Буни қанчалик тўғри ёки нотўғри эканлигини билмадим-у, лекин кишиларни ёмон йўлдан сақлашда, масалан, фоҳишабозлик, қиморбозлик, бировнинг ҳаққига хиёнат қилиш, ҳаром луқма истеъмол қилиш, пора бериш ва пора олиш ҳолатларини бутунлай бартараф этишда Рамазон ойи фазилатли дейишади. Чунки ўзини англаган инсонлар ҳеч бўлмаса шу ойда ана шу иллатларнинг барчасидан тийилсалар яхши бўларди. Бизнинг асл мақсадимиз бу иллатларга ўт очиш. Чунки улардан одамлар жуда чарчашди.

— Дарвоқе, порахўрлик ҳақида тўхталдингиз. Бу иллат кишилик жамияти бино бўлгандан буён яшаб келаяпти, чоғи. Бўлмаса, пайғамбарнинг ўзлари ҳам зорланиб шундай демаган бўлардилар: «Лаънноллоҳу рошио, вал мутарошиа», — «Пора берганга ҳам, пора олганга ҳам Оллоҳнинг лаънати бўлсин».

— Ҳа, жамиятимизда шундай иллатлар борки, у оғриқ тиш каби виждонли кишиларни азоблаб келмоқда. Исломнинг бошланишидаги энг катта тўсиқлардан бири бу Қурайш қабиласидаги бой зодагонлар эди. Улар қайси йўл билан бўлмасин, пайғамбарга зиён етказишга, араб қабилаларига янги дин бўлмиш исломни қабул қилдирмасликка ҳаракат қилганлар. Уларда бойлик, куч-қудрат, пайғамбарда эса чин иймон ва эътиқод бўлган. Кишилик жамияти тараққиёти учун ёт бўлган иллатларни англай билганлиги учун ҳам у киши ана шундай башорат қилган. Афсуски, бу иллатдан ҳали-бери қутила олмасак керак. Чунки онгимиз ҳам, турмуш шароитимиз ҳам бир хил эмас.

— Ёшларнинг масжидга қатнашига ва коммунист-раҳбарларнинг диний маросимларда иштирок этишига қандай қарайсиз!

— Такрор бўлса-да, шуни айтмоқчиман, бугун виждон эркинлиги хусусида кўп гапираяпмиз. Кишиларни қаерга бориши унинг шахсий иши. Ҳар ҳолда ёшларимизни кўча-куйда тентириб юрганидан, кишилар ҳамёнига қўл солиб, бировга озор етказиб, кимнингдир жонига қасд қилиб юрганидан кўра, масжидга бориб ибодат қилмаса-да, тарбиявий аҳамиятга эга бўлган ваъз-насиҳатларни тинглагани маъқулроқ. Коммунист-раҳбарларнинг диний маросимларда қатнашишига келсак, энг аввало масалага ўша раҳбарнинг эгаллаб турган лавозими ва дунёқараши нуқтаи назаридан қарашимиз керак бўлади. Айтайлик, райком котиби, ижроқўм раиси ўз ноҳиясидаги дафн маросимларига қатнашмаса, ундан қандай раҳбар чиқиши мумкин? (Яқин вақтларгача бундай ҳолни қоралаб, жуда ҳам номаъқул иш қилар эдик). Ахир, раҳбарнинг энг олий фазилати бу халқ билан бирга бўлиш-ку!? Буюк князь Александр Македонскийни эсланг, у сафарда алоҳида ўтовда эмас, пиёдалар билан ёнма-ён эгарга бош қўйиб ухлаган, ёки иккинчи Халифа Уммари одилни эсланг. Ёки бугунги ҳаётимизга энг яқин кишилар Акмал Икромовни, Файзулла Хўжаевни, Йўлдош отани, Владимир Қодировни, Қаюм Муртазоевни эсланг. Ҳақиқат йўлида кўнгли синган Назир Ражабовни эсланг...

— Эътиборингизни икки расмий ҳужжатга қаратмоқчиман. Биринчиси — «Партия ташкилотлари баъзан одамлар онгидаги ўтмиш сарқитларининг социал хавф-хатарига етарли баҳо бермаётганликларини, коммунистларнинг диний маросимларида қатнашиш ҳоллари учраб турганлигини докладчи ва сўзга чиққан кишилар ўқтириб ўтишди» (Ўзбекистон Коммунистик партияси Марказий Комитетининг XVI пленуми материалларидан. 1984 йил, 23 июнь).

Иккинчиси — «...Бир қанча партия ташкилотлари динга йўл қўйиб берадилар, баъзан эса у билан тўғридан-тўғри тилёғламачилик қиладилар, қолоқ анъаналар ва урф-одатларга эрк бериб қўядилар... Диний расм-русумларда коммунистлар, раҳбар ходимлар иштирок этаётганликларидан дарак берувчи кўпгина фактлар бор». (Ўзбекистон Коммунистик партияси Марказий Комитетининг Ўзбекистон Коммунистик партияси XXI съездига ҳисоботидан, 1986 йил, 30 январь).

— Ҳужжатларни рад этиб бўлмайди. Бунга ўхшаш ёки бундан кучлироқ таъқибли қонунлар, ҳужжатларни 30-йиллардан ҳам топишимиз мумкин. Бугун биз ана шу қоғоздаги бироз мулоҳазасиз, бироз таҳлилсиз муҳрланган сатрлар қанчалик қимматга тушганлиги ҳақида баралла айтаяпмиз. Қолаверса, сиз келтирган кўчирмалар бошида турган жумҳуриятимиз раҳбарлари халқдан ўз баҳосини олди. Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитасининг ҳозирги раҳбарлари тамоман бошқа. Қолаверса, давр бошқа, ўқиш бошқа, сўз бошқа. Деҳқонларга уй-жой хўжалиги ва томорқа ерларининг берилишиёқ халқнинг биринчиларга ихлосини оширди. Бундан ташқари, Ўрта Осиё ва Қозоғистон мусулмонлари диний бошқармасида ҳам катта ўзгаришлар юз берди. Кечаги тоат-ибодатдан бугунгисида фарқ бор.

— Наврўзни миллий байрам сифатида қайта тикланишига кечагина уни диний маросим сифатида тақиқлаган даҳрийлар қандай қарашяпти!

— Тўғри, Наврўзни тақиқлашда кўп хатоликка йўл қўйилди. Чунки Наврўзни исломга мутлақо алоқасиз эканлигини тўғри тушунтириб бера олмадик.

Наврўзнинг тарихи жуда қадимга бориб тақалади. У баҳор ва дала ишларининг бошланиши сифатида Ўрта Шарқ ва Ўрта Осиё ҳудудида яшовчи барча халқлар ўртасида байрам қилинган. Маълумки, ўша даврда Ўрта Осиё ва Эрон ерларида зардўштийлик дини вужудга келгач, Наврўзни ана шу дин байрами сифатида нишонлаш анъанага айланган. Зардўштийлар ўз мафкурасига мос келадиган тақвим (календарь) яратишган. Бу яздигард номи билан юритилувчи тақвимдир. Ойлар зардўштийлик мафкурасига кўра, турли худолар номи билан юритилган. Ислом дини пайдо бўлгач Эрон, Афғонистон, Ўрта Осиё, Кавказ халқлари иймонига даъват этилгач, бу тақвим бекор қилинади. Мусулмон руҳонийлари зардўштийликни ва унинг байрами бўлган Наврўзни тақиқлаш учун узоқ йиллар тарғибот олиб боришган. Шу тариқа Наврўз билан боғлиқ зардўштийлик анъаналари унутила борган. У фақат умумхалқнинг байрами сифатида нишонланган, холос.

Ҳозир ҳам у Озарбайжон, Тожикистонда умумхалқ байрами сифатида кенг нишонланади. Унда барча халқ вакиллари — ёшидан қарисигача иштирок этади. Ўзларининг миллий анъана ва санъатларини намойиш қилади. Ҳамма қишлоқ ва шаҳар кўчалари ҳақиқий байрам қиёфасига киради.

— Ҳамкасбларингиз бугунгача исломга фақат хурофот сифатида баҳо бериб келишди. Бугун унинг ижобий хислатларини тан олаяпмиз. Гўёки, кеча исломни қораладигу, бугун оқлаяпмиз.

— Шу пайтгача даҳрийлар қилган хатоларнинг энг каттаси бу исломнинг асл моҳиятини тушуниб етмасдан, халқ орасида тарғибот олиб бориш бўлди. Албатта, бу бир ёқламаликлар бизга қимматга тушди. Кеча ўзини даҳрий, деб кўрсатган кишилар бугун масжидга ибодатга бормоқда, кеча Худо йўқ, деб онт ичган тарғиботчилар бугун унинг меҳрибончилиги ҳақида фарзандларига ўгит бераяптилар. Тўғри, кишиларни ўз сафимизда мажбуран ушлаб туролмаймиз. Худога ишониш йўлига ўтган экан, эътиқодни мустаҳкамлашга юз тутган экан, бунинг ажабланарли жойи йўқ. Исломни оқлаш ёки қоралашга келсак, саволни бундай кескин қўйиш, менимча, ножоиз. Чунки биз бутун исломга эмас, балки ундаги бидъат ва хурофотларга қаршимиз. Кишиларни билиб-билмай, икки ўт орасида қолишига қаршимиз, даҳрийликни тор маънода тушунувчиларга, бу соҳада фақат Худога қарши иш олиб борилади, дегувчиларга қаршимиз.

— Эшитишимча, институтингизнинг номи ҳам ўзгартирилибди. Бу ҳам замонага мослашиш бўлса керак.

— Институтимиз шу пайтгача илмий атеизм (даҳрийлик) институти деб юритиларди. Бизнинг асосий мақсадимиз Ўрта Осиё ва Қозоғистон, Шимолий Кавказ, Кавказорти ҳамда Волгабўйи жумҳуриятларидаги халқлар орасида тарғибот-ташвиқот ишларини олиб бориш, диннинг ҳаётдаги кўриниши хусусида илмий ишлар ёқлаш билан чекланган эди. Яқинда институтимиз номи ўзингиз таъкидлаганингиздек ўзгартирилди. Энди у диншунослик ва даҳрийлик институти деб номланмоқда. Бу билан бизнинг илмий ишларимиз ва жойлардаги тарғибот-ташвиқотларимизнинг моҳияти ўзгарди. Энди биз диннинг келиб чиқиши, унинг халқимиз ҳаётида, маданияти, тарихида тутган ўрнини кенг илмий маънода ўрганиш ва тарғиб қилишимиз керак.

Биз сиз билан ушбу суҳбат давомида исломнинг моҳияти ҳақида баҳоли қудрат фикр юритдик. Исломнинг тарбиявий аҳамиятлари тўғрисида тўхталиб, ҳаётдаги ижобий тарафларини тан олдик. Лекин, афсуски, бу фикрлар тор доираларда қолиб кетаяпти. Илмий ташкилот, ўрта ва олий ўқув юртларидаги мутахассислар бу борада ниҳоятда кам шуғулланишмоқда. 15 та жумҳуриятга хизмат қиладиган жамоамизда ҳозир фақат 12 киши ишлайди. Лекин юзлаб илмий ходимлари бўлган ўқув юртлари, илмий-тадқиқот институтлари бор. Афсуски, бу билим даргоҳлари билан ҳамкорлик йўқ, ҳисоби. Исломнинг тарихи, халқимиз ҳаётида тутган ўрни ҳақидаги мавзуларга жуда кечикиб ва сесканиб қўл урилаяпти. Дилимизда эса бир калима: «Ишқилиб, ишкал чиқиб қолмасин-да».

Менимча, жамият тараққиётида инқилобий ўзгариш жараёни кетаётган бир пайтда Чехов қаҳрамони каби йўл тутиш келажак авлодлар учун фақат зарар келтирадиёв. Институтимиз номини ўзгартирилишини эса замонага мослашиш эмас, балки инқилобий ўзгаришлар жараёнига қўшилиш деб ҳисоблайман.

— Мазмунли суҳбатингиз учун ташаккур. Ўйлайманки, ислом динининг тарбиявий аҳамиятлари хусусида биз яна суҳбатлашамиз.

— Бу рўзнома муштарийларига, уларнинг суҳбатимизни қай маънода ҳазм қила олишларига боғлиқ.

Мусоҳабани Шодиёр МУТАҲҲАРХОН ўғли олиб борди.



Сатрларда оби-ҳаёт мадҳи

Ўрта Осиё халқлари азалдан сувни оби-ҳаёт деб эъзозлаб келишган. У нон билан баробар кўрилиб, ҳар томчиси муқаддас ҳисобланган. Шу боис ҳам сув ва унинг халқимиз турмушида тутган ўрни нафақат деҳқону-чорвадорни, мўйқалам соҳиби-ю-санъаткорни, меъмору-шоирни ҳам ҳамиша илҳомлантириб, ижод этишга даъват этган.

Ўзбек совет шеъриятида бахт ва шодликни баланд руҳ билан куйлаган буюк истеъдод эгаси Ҳамид Олимжон сув ва унинг Ўрта Осиё халқлари тақдирида ўйнаган ролини жуда яхши тушунар эди. Шоирнинг бир қатор публицистик руҳдаги мақолаларида, ўнлаб лирик шеърларида битмай қолган қораламаларида бу мавзуга катта эътибор берилган.

Ҳ. Олимжонга хос нозиклик шеърий мисраларга кўчган:

Навоий ўтказган ариқлар
қўрғаб,
Янги Навоийдан кутмоқдадур
сув.
Чирчиқ бўйларида кўкарсам
деган,
Гиёҳсиз чўлларнинг кўксида
орзу...
Негаким дардларга даводир
бу сув,
Бу нурлар қилади кўзларни
равшан.
Чирчиқ шоирида бордир бир
армон,
Бутун Шарқни озод
кўролсам деган.

Шоир Чирчиқ дарёсининг асов тўлқинларини буриб, унинг бўйсунмас оқимини ўзгартиб «гиёҳсиз чўлларнинг кўкси» томон оқизилишини биринчилар қаторида мадҳ этади.

Инқилобдан олдин ва кейинги тикланиш даврида сув оқизиладиган иншоотлар талабга жавоб бермас, улкан ижтимоий ўзгаришлар рўй бераётган диёримизнинг чиройини янада яхшилашга кучи етмай қолган эди. Шунинг учун ҳам бахмал водийлар ўлкаси Фарғонада, улкан кенгликларга жойлашган кўҳна Хоразмда, Самарқанд-у Жиззахда янги-янги ариқлар қазилиб, улардан оби-ҳаёт оқизилганча боғлар барпо этилди. Кўплар қатори Ҳ. Олимжон ҳам халқ ҳашарига айланиб кетган ва сув учун кураш бораётган жойларда бўлиб ботбот суҳбат қурди. Сув элтувчиларнинг беқиёс яратувчилик меҳнати, қалбларидаги орзу-умидлари билан танишди.

«Ҳар бир киши ўзи қилаётган ишнинг маъносига яхши тушунар эди, — деб ёзади шоир. — Сув бизнинг ўлкамизда ҳаёт деган сўз. Сув бўлмаса ҳамма нарса қурийди. Бир қатра сув бўлган ерда ҳаёт, маъмурчилик ва гўзаллик пайдо бўлади. Ҳолбуки, бунда зўр бир дарё — катта Фарғона канали қурилиб турибди. Демак, зўр иш. Одамлар бебош Норинни буриб, янги изга солдилар. Чанқоқ районлар сероб бўлади. Ёзёвон саҳросига жон киради. Минг-минглаб гектар ерда оппоқ пахта битади. Шоҳи-ипак битади».

Ҳ. Олимжон ўзининг бир қанча публицистик мақолаларида, қатор шеърий асарларида, қайдлар ва қораламаларида бевосита оби-ҳаёт мавзусини қаламга олди, унинг халқимиз ҳаётида, ижтимоий турмушимиздаги яратувчилик кучини мадҳ этди. Шоир Фарғона водийси бўйлаб 29 кун давом этган ижодий сафарида ҳам, Зарафшон соҳилларини «автомобилда кезган» пайтларида ҳам халқ ҳаёти, маданий турмуши билан қизиқади. Ўз навбатида асов Чирчиқни, бўйсунмас Норинни, асрлар давомида одамларга тутқич бермаган Зарафшон сувларини беҳуда оқизмай, чанқоқ ерларга бошқариш ҳақида ўйлади.

Бу мавзу шоирнинг «Ҳаёт», «Файзулла ота Юнусов», «Ҳаёт дарёси», «Фарҳод тоғининг этакларида» ва «Вахш» номли публицистик мақолаларида тўлақонли ифода этилади. Бу публицистик асарларнинг қимматли фазилатлари бевосита сув ва унинг кундалик турмушимиздаги ўрнини таъкидлашгина эмас, балки жумҳуриятда пахта етиштиришни кўпайтиришда асосий восита эканлигини бундан ярим аср олдин идрок этганлигидадир.

Шу ўринда муаллифнинг «Файзулла ота Юнусов» номли ҳужжатли очерки характерлидир. Очеркда 67 ёшли кекса пахтакор сув ва деҳқончилик илмини обдон ўрганган, «Акмалободда туриб, Америкадан ўтиб кетган» звено бошлиғи Ф. Юнусовнинг ёрқин характери, меҳнат билан гўзаллашган қалби жонли лавҳаларда Ҳ. Олимжонга хос муҳаббат билан тасвирланади. Очерк қаҳрамони пахта етиштиришни кундалик ташвишларидан бири деб эмас, муҳим давлат иши сифатида тушунади. Режанинг адо этилиши ҳар бир пахтакорнинг муқаддас бурчи, эл-юрт олдидаги қарзи деб тушунади. Шунинг учун ҳам шоир ўз қаҳрамонини «жаҳон пахтачилигининг буюк устаси» деб атайди. Бу шунчалик бадиий тўқима эмас, қаҳрамонни рағбатлантириш учун айтилган сўз эмас, ҳақиқатан ҳам Файзулла ота бир култум сувнинг қадрига етадиган инсон.

Қадим замонларда Жайҳун номи билан машҳур бўлган Амударё асрлар давомида лойқаланиб-тўлғаниб оқди, неча бор ўзанини ўзгартирди, уни жиловламоқчи бўлганларга панд берди. Фақатгина совет замонасида асов дарё замондошларимиз измига бўйсунди. Ўзанлар ўзгармади, қирғоқлар [illegible], сув истаб меҳнат қилган туркман-ўзбекни доғда қолдирмади. Эндиликда кўҳна Жайҳун беҳудага қумга сингиб кетмаяпти. Унинг тўлиб оққан наҳрлари Бухоро ва Хоразм даштларида боғу-роғлар, пахтазорлар, яшил водийларга оби-ҳаёт ташимоқда, шоир таъбири билан айтсак, «Хоразмнинг сувга бўлган эҳтиёжини, сувга бўлган муҳаббатини қондирмоқда». Ҳ. Олимжон танқидий сўз санъаткори бўлиши билан бирга Ўрта Осиё халқларининг сувга бўлган эҳтиёжини қалбдан ҳис этар эди. У «1940 йилнинг эрта баҳорида Ўзбекистонда улкан ҳаракатнинг янги тўлқини бошланганлигини, 500 минг колхозчи янги ирригация қурилишлари учун кўнгилли бўлиб йўлга чиққанлигини» ўз кўзи билан кўрган, бу халқ ҳаракатининг жонли гувоҳи бўлган эди. Шоир хоразмликларнинг Амударёни жиловлаш ва ундан халқ хўжалигида фойдаланиш мақсадида 1940 йилнинг бошларида кураш бошлаб юборганликларини шундай баён этади: «Амударё ўзининг ерув-кўкка сиғмасдек суви билан Хоразм бўйлаб оқади. Лекин бир култум сувни бергиси келмайди. Хоразмликлар ундан ўзлари ичаётган сувни томчилаб оладилар.

Дарё беҳаём. Лекин одам ундан ҳеч қачон кўнгил узмайди. Бирор замон келиб эси кирар, одамларга меҳрибон бўлар деб ўйлайди. Мен эса хоразмликларнинг Амударёга бўлган ана шу қарашини, унинг гинасини, аламини сўз билан айтиб берадиган ашулачини, чизиб берадиган рассомни кўришни истар эдим».

Ҳ. Олимжон халқининг сув учун олиб борган асрий курашларини ҳамиша эъзозлаб келган. Уларнинг орзу-умидлари амалга ошишини дил-дилдан тилаган. Меҳнаткаш омманинг оби-ҳаёт йўлидаги фидокорлигини бадиий образларда, шеърий мисраларда улуғлашни ҳамиша истаган. Шоир Зарафшон водийсини деярли ғоҳ пиёда, ғоҳ автомобилда кезиб чиққан. У советлар замонасида гуллаб-яшнаб бораётган серҳосил диёрнинг мангу ошиғи эди. Шунинг учун ҳам у қўлига қалам олган кезларида илҳоми қуйилиб келарди:

Қорли тоғлар турар бошида
Гул водийлар яшнар
қошида...
Чор атрофга ёйганда гилам
Асло йўқдир бундайин
кўклам.

Шоир ҳамиша оқиб бўлиб келган Зарафшон дарёси асрий қорли тоғлардан сув олар, йўлларида унга ўнлаб жилғалар қўшилиб, мавжли тўлқинлари «қорли тоғлар»дан «гул водийлар» томон етаклаб келарди. Шоир дарёнинг қадимий тарихини ҳам яхши билган. «Зарафшон» сўзи арабчадан олинган бўлиб, «олтин сочувчи» маъносини англатган. Шу боис ҳам шоир бир қатор шеърий мисраларида дарёни зар ва олтинга қиёс этади.

Дарё ўтмишда Политимен, Номик, Руди, Масоф, Водий, Суғд, Наҳр ул-Бухоро, Дарёи Кухак каби номлар билан аталган. Узунлиги 718 километр. Ҳавзасининг майдони 41860 куб километр бўлган бу дарё XVIII аср бошларида Зарафшон номи билан атала бошланган. Дарё Зарафшон ва Олой тизмалари бириккан Леаетчоқ (Кўксув) тоғ тугунидаги музликдан бошланади. Сўнгра унга Дондаре қўшилиб, Зарафшон номини олади. Дарё яна 108 километрлар оқиб келгач, Равотхўжа қишлоғидаги 1930 йилларда қайта таъмирланган «1 Май» тўғони яқинидан бошлаб вилоятимиз бўйлаб оқа бошлайди.

«1 Май» гидроузели 30-йилларнинг энг катта ирригация қурилишларидан бири саналарди. Унинг қурилиш ишга туширилишини Ўзбекистон ҳукумати муттасил назорат қилиб борди. Дарғом каналини очилиш маросимига жумҳуриятнинг биринчи президенти Йўлдош Охунбобоев қатнашади ва халқнинг бу оммавий ҳашарига юксак баҳо беради. Ҳ. Олимжон ҳам бориб, бу ердаги фидокорона меҳнат билан танишади ва шундай ёзади: «Янги Дарғом каналининг тайёрлаш йўлидаги ишлар жуда муваффақият билан боради. Охунбобоев, Алежухов, Рукинц ўртоқлар ҳам яқинда бориб ишнинг боришидан хурсанд бўлдилар. Янги Дарғом каналидан етти катта ариқ сув олади. Бу каналнинг бирмунча ерлари цемент қилинди. Қопқонлари ҳам қилингусидир. Ўрта Осиё жумҳурияти шу билан бирдан-бир цемент қилинган таҳрибакор Янги Дарғом каналига эга бўлгусидир. Бу иш Ўрта Осиё учун катта ютуқлардан саналса керак».

Янги Дарғом каналининг бунёди режаси 1925 йилдан бошланган бўлса ҳам 1926 йилдан жиддий ишга киришилади. 1930 йилнинг бошларида биринчи Дарғом канали эмас, балки «1 Май» гидроузели ҳам фойдаланишга топширилади. Халқнинг узоқ йиллар давомида ният қилиб келган орзулари амалга ошади. Каналнинг устида бўлиб, Равотхўжа қабристонининг қоқ ўртасидан ер ости қазилиб, унинг тўрт томони бетонлаштирилади. Бу ҳайратомуз ишлар «бахт ва шодлик куйчисини» тўлқинлантириб, қайноқ қалбига илҳом солган эди. Янги Дарғом канали билан биргаликда бу даврга келиб Туятортар ариғи ҳам қайта таъмирланади. Зарафшоннинг ўнг қирғоғидан сув олиб Сангзор орқали Жиззах музофотига оби-ҳаёт узатадиган бу наҳрнинг тарихи ҳам Зарафшон қадар қадимийдир.

Йиллар ва асрлар шамоли ўзанларни кўмиб ҳам юборган. XVI асрларга келиб яна халқнинг машаққатли меҳнати эвазига Бухоро хони Абдуллахоннинг қистов ва зуғуми билан ариқ қайта таъмир этилади, унинг суви иккинчи бор Бахмал ва Жиззах воҳаси томон оқа бошлайди. Яна водийлар яшнаб, асрий чўлларда боғлар яшнади. Совет ҳукумати даврида Туятортар ариғи қайтадан тикланди. Нишаб ўзанлар бетонлаштирилди. Соҳилларига манзарали дарахтлар ўтқазилди. Бир неча жойига сув тақсимлагичлар қурилди.

Ҳамид Олимжон ўз шеърий асарларида, публицистик мақолаларида Зарафшон ва Амударёнинг, Сангзор ва Туятортарнинг бугунги истиқболини эшитибгина қолмай, уни олдиндан кўра билган эди. Сирдарёнинг сувини Мирзачўл ва Жиззах чўлларига келишини орзу қиларди. Шу сабаб ҳам шоир: «Ўзбек халқи Сирдарёни худди Фарҳод хоҳлаган ердан бўғишга қарор қилди. Муҳандислар худди Фарҳод тоғ кулатган ерга тўғон солиб, дарёнинг йўлини тўсмоқ ва Ширинсой орқали дарёга янги йўл кўрсатмоқ лозим, дейдилар. Ширинсой йўлларидан оққан дарё Мирзачўлнинг асрлик уйқусини бузади, колхозчиларга пахта экиш, ҳикматли боғбонларга мевали дарахтлар ўтқазиш, янги экинзорларни майдонга келтириш кишиларнинг ҳаётини яна ҳам фаровон қилиш имкониятини туғдиради», деб ёзган.

Шоир ижодида меҳнат ва меҳнаткаш инсон бош образ сифатида мадҳ этилган бўлса, оби-ҳаёт ва унинг яратувчилик қудрати унга ҳамоҳанг мисраларда тараннум этилди. Кўҳна ва улкан Ўлкамиз халқини сув билан тугал таъмин қилиш шоирни ҳамиша безовта қилиб келган. Шу жиҳатдан қараганда шоир ижодида унинг шеърий мисраларида «сув», «дарё», «оби ҳаёт», «наҳр», «наҳри» сўзларининг тез-тез учраши тасодифий ҳол эмас. Шоир ҳамиша меҳнаткаш халқ билан бирга эди. Уни қўллаб-қувватлаб, асарларида баркамол образларини яратишга интиларди. **«Сенинг жаннат водийларингда, Наҳрлардай тўлиб оқурман. Кўзларимни юммасман асло — Дарё каби тўлиқ ўтарман»,** деганда тамомила ҳақ эди.

А. ПАРДАЕВ,
И. УСМОНОВ.

Бепоён менинг Ватаним



Моделчи-рассом Вячеслав Зайцеевнинг номи кўпчиликка маълум. Унинг яратаётган нусхалари мода ишқибозларига манзур бўлмоқда. Зайцев изланишлари Европа, Америка ва Осиёдаги донғи кетган моделлар уйларида бир неча бор намойиш этилган.

Яқинда Лужникида модалар байрами бўлиб ўтди. Унда гўзаллик, қувноқлик ва бокиралик намойиш этилди. Таниқли созандалар эса кечага файз бахшида этдилар.

СУРАТДА: янги моделлар намойиш этилмоқда.

МОСКВА. Санъат ходимлари марказий уйида неоэкспрессионист мусаввир Виктор Казариннинг кўргазмаси очилди. Кўргазмада мусаввирнинг турли жанрларга оид 39 картинаси намойиш этилмоқда. Мураккаб тақдир соҳиби бўлган рассом мамлакатимиздагина эмас, Америка, Австралия, Англия, Франция, ГФЖ ва бошқа Ғарбий Европа мамлакатларида ҳам катта иқтидор соҳиби сифатида машҳурдир.

Суратда: Виктор Казарин (ўртада) кўргазма иштирокчилари билан.

ТАСС суратлари.



Фавқулодда ҳодиса

ВОҚЕА НИҲОЯ ТОПГАН КУН

Барханлар барига чўзилган чўпонлар қуёш қия бўлишини кутишарди. Юзларини офтобдан яшириб ётишар, ён-верларига, бир-бирларига қарамас эдилар. Хокги Мидди билан Язимга ачинар, айниқса, нуқул ҳушидан кетаётган Миддининг аҳволи уни қаттиқ ташвишлантирарди. Хокгининг ўзи ҳали буткул кучдан қолиб, ўзини йўқотганича йўқ. Аммо у ҳам йўлдошлари каби, сувсизлик азобидан қийналар, унинг ҳам ёрилган лабларида қора қон қотиб қолган, унинг ҳам тили оғзига сиғмай, танглайни ачишарди. Шунга қарамай, ўзида олдинга, фақат олдинга ундовчи кучни сезар, Мидди билан Язимга бўлган хавотири сўнгги ғайратини жунбушга келтирарди.

У милкларидаги намни сақлаб қолмоқ ниятида, қум ҳиди анқиб турган енгига юзини тиққанча, бурни билан нафас оларди.

«Саҳрода ўн тўрт кундан буён тентираб юрибмиз, — деб ўйларди Хокги. — Ками қолмади. Бу аҳволда энди узоққа боролмаймиз. Наҳотки, бирорта инсон зотига дуч келмасак! Ҳеч бўлмаса, бирор қудуқнинг устидан чиқармиз. Кимгадир дуч келишимиз керак-ку ахир!»

Аммо бунинг учун тўхтовсиз юришимиз керак, деди ўзига-ўзи. Биз эса сўнгги пайтларда фақат оқшомлари ёки наҳорларигина базўр судралиб юряпмиз. Туяларимизнинг ҳоли нима кечди? Аҳволи бизникидан ҳам хароб. Ёш туяларни миниб нотўғри қилган эканмиз, каттароғини олсак бўларкан.

Бироқ ярим ой, балки ундан ҳам кўпроқ юрамиз, деб ким ўйлабди. Ҳар ҳолда, ярим ойдан кўпроқ юрсак керак. Куч-мадоримиз қолмади, туялар ҳам ҳолдан тойиб бўлди.

Хокгининг хаёлини икки фикр банд этди. Биринчиси: энг нимжон туядан воз кечиш. Иккинчиси: ўзи энди яёв юради.

Гўштнинг қуввати ва нами Мидди билан Язимни тетиклаштиради. Мени ҳам, — деб ўйлади у. Ўзга чорамиз йўқ, энг тўғри йўл шу. Сўнг Оқмулла томонга жўнаймиз.

У бирдан ҳаяжонланиб кетди ва ҳушини йўқотди. Юзига қуёш тиғи қадалганини сезди. Ўзига келди. Унга яна ҳудудсиз қумлик, офтоб ва қаттиқ ачинишаётган танглай ҳамроҳлик қила бошлади. Енгинасида шитирлаш эшитилди. Хокги бошини кўтарди: эчкиэмар — у бечора ҳам ҳарсиллаб нафас оларди. «Қизиқ, — деб ўйларди Хокги, — жониворлар танасининг қаери кўпроқ оғриркан?»

Мидди билан Язимни уйғотиб, қароримни айтишим керак, деб ўйлади.

У бархан тепасигача чиқди, лекин кўз олди қоронғилашиб, ўтириб қолди. Атроф ўлик барханлардан иборат, ҳаво иссиқ тандирнинг тепасидаги тафт каби, чайқалиб турарди.

Хокги Язим томон юрди. Унинг елкасидан туртди:

— Тур. Иш кўпайиб қолди.

Язимдан сас бўлмади. Хокги гапини такрорлади:

— Тур. Ёрдам бермасанг бўлмайди.

Язим инграниди ва кўзларини аранг очди. Унинг кўзларида нақадар беҳудуд бўшлиқ, нақадар чексиз оғриқ бор эди. Балки бутун саҳрою чексиз осмон бўшлиғини, умидсизлигини ўзига жо қилганди улар. Хокги яна қистанди:

— Туяни сўйиш керак.

Бу гап Язимнинг шуурига бориб етди, шекилли, қимирлади. Турди.

— Энди Миддини турғазамиз, — деди Хокги. — Тезроқ бўлишимиз керак.

— Сен бошқачароқ гапиргин... — деб эътироз билдирди Язим.



— Анову қорайиб кўринаётган тепаликкача бориб олишимиз керак, — деб олға ишора қилди Хокги, — у ерда саксовул бўлиши керак. Олов ёқишга қулай, бунинг устига, тепалик бизни шамолдан сақлайди.

Улар Миддини бир амаллаб турғаздилар.

(Охири. Боши ўтган сонда).

7

Узоқ тепалик сари йўл олдилар.

Чўпонларнинг умидлари узилган, номаълум тепалик сари сўнгги кучларига таяниб боришарди. Инсон ҳеч қачон ўзганинг кўмагига кўз тикиб, қўл қовуштириб яшамаслиги керак. Уни кулфатлардан, боумид кутишу қўл қовуштириб ўтириш эмас, кураш қутқаради. Аммо тенгсиз курашда четдан бўлажак ёрдамдан ҳам умидсизланмаслиги лозим. Инсон доим умид билан яшасин. Қудрат сенда, сенинг қалбингда ва ўтган умрингда. Зеро, инсон қандай яшаган бўлса, ўзи ва ўзгалар ҳаёти учун ҳам шундай курашади.

Чўпонлар қорайиб кўринган қумтепа томон кетиб боришар, осмонда қушлар учиб, бир неча қуёш порлаб турарди. Улар тепаликдан пастга, саксовулзорга қараб эна бошлаганларида, Хокгининг кўзи бир сурув қўйга тушди.

Бу сароб эди, аммо у Язимга:

— Бизнинг қўйларимиз, — деди.

Язим бу гапни тасдиқлади:

— Ҳа, ўзимизнинг қўйлар.

Мидди ҳам уларни кўрди, аммо фикрини кейинчалик, қўйлар сароб эмаслигига ишонч ҳосил қилгач, айтди.

Саҳро кутилмаган воқеаларга бой.

Улар икки қўйни сўйишиб, қонини ичишди.

Ўзларига келиб улгуришмагандики, қўшни бархан устида отлиқлар кўринди.

— Дийдорларингдан ўргилай! — деб ҳайқирди Хокги. — Рухсорингдан ўргилай!

Танишдилар ва чўпонлар чексиз ҳайрат тасарруфида қолдилар: улар Туркманистонда, ўзларининг жонажон Тахта ноҳиясида эмас, Ўзбекистоннинг Хоразм вилоятидаги Ҳазорасп ноҳияси заминида турар эдилар.

Уларнинг ҳайратларини кўрсангиз эди.

— Қўйларимиз ақлли экан, — деди Хокги. Изимизни пайқашган экан, қадамба-қадам келишаверибди, жониворлар.

Сув, нон, сув, гўшт, уйқу, сув, сув, сувдан кейин ҳам сув!

Эҳ, сувга тўяр кунлари ҳам бор экан-а! Ширинлигини айтмайсизми!

Сўнгги ўзбек қардошлари ғамлаб берган сув, егулик ва пугуртларни олишиб, ортга қайтдилар.

* * *

Уларни тикучардагилар аввал кўришди — Оди Оталиғов билан Виктор Демешко иккаласи бир вақтда кўрдилар. Излаш тўхтамаганди-да! Оди кўзларига ишонмади: чўпонлар соғ-омон, қўйларни ҳайдаб келишяпти.

Ростдан ҳам ишониш қийин.

Тикучар пастга тошдек шитоб билан шўнғиди.

* * *

Ярим соатдан сўнг ҳаяжонга тушган Оталиғов Оқмулладан туриб Тахтага радиограмма йўллади: «Чўпонлар топилди!» Яна ярим соатдан сўнг қоғозга муҳрланган радиограмма ноҳия фирқа қўмитасининг котиби Ганжи Отаевнинг қўлига бориб тегди. Яна ярим соатдан сўнг тоза-озода кийинган, ювиниб-таранган, соқоллари олинган Хокги, Мидди ва Язимни бутун Оқмулла аҳли кўргани чиқди. Милиция катта лейтенанти Жуманиёзов бу қутлуғ лаҳзани суратга олди.

Чангга ботган вездеходлар Оқмуллани тарк этишди, тайёра билан тикучар осмонга баравар кўтарилди.

...Инсонга қачон, қаерда, қандай техника хизмат қилмасин, бошига кулфат тушганида, унинг асосий ҳамроҳи ва таянчи иродаси бўлиб қолади.

Юз берган талай воқеалар бунинг исботи.

Геннадий БОЧАРОВ.

Қулман ОЧИЛ
таржимаси.

8

ТВ

18 МАЙ — ЖУМА

● ЎзТВ I

11.30 Ўқув кўрсатуви. Табиатшунослик. Ҳайвонот ва ўсимликлар олами. 12.00 «Хўжасизлик». Телефильм. 12.30 Ўқув кўрсатуви. Физика ва илмий-техника тараққиёти. 13.00 «Бошқача ҳаёт». Бадиий фильм.

* * *

17.30 Кўрсатувлар тартиби. 17.35 Янгиликлар. 17.40 Ўқув кўрсатуви. Эстетика асослари. 18.10 «Филлар...» Мультфильм. 18.25 Марғилон шаҳар Пионерлар уйи «Шодиёна» ансамблининг концерти. 19.00 «Санъатим — саодатим». Уста Маҳмуд Усмонов. 19.30 «Ахборот» (рус тилида). 19.45 «Томорқа ерларидан унумли фойдаланайлик». 20.15 Катталар учун мультфильм. «Қароқчилар ва созандалар». 20.30 Москва. «Вақт». 21.00 «Халқ ижодиёти». Лапарлар. 21.45 «Одобнома». 22.00 «Ахборот». 22.20 «Катта кўчадан оркестр билан». Бадиий фильм («Мосфильм»). 23.50 Эртанги кўрсатувлар тартиби.

● ЎзТВ II

18.05 Бадиий гимнастика. Ўзбекистон чемпионати ва спартакиадаси. Репортаж (рус тилида). 18.45 «Уйғун оҳанглар». Фильм-концерт. 19.30 «Тошкент» студияси кўрсатади. «Эътиқод». Тошкент вилоятида ҳунар-техника таълими ҳақида.

ФРУНЗЕ КЎРСАТАДИ:

20.30 Москва. «Вақт». 21.00 «Қирғоқ». Бадиий фильм, субтитр билан. 2-серия (рус тилида).

● МТ I

6.00 «120 минут». 8.00 Мультфильмлар: «Ромка, Фомка ва Артос» (1—3-фильмлар). 8.30 «Қувноқ стартлар». 9.15 Денгиз пиёдалари Президент оркестрининг концерти (АҚШ). 10.15 «...16 ёшгача ва ундан катталар». 11.00 Йил фасллари. Май. 12.00 «Вақт». Янгиликлар телевизион хизмати.

* * *

15.15 Болалар учун фильм. «Темур ва унинг командаси». 2-серия. 16.20 «Агар сизга...». 17.05 «Нима нимага ўхшайди?». Мультфильм. 17.10 ТВ — экскурсия. «Малая Никитская, 6» (А. М. Горький музейи). 18.00 «Вақт». Янгиликлар телевизион хизмати. 18.30 Шеърият лаҳзалари. 18.35 «Эҳ, Россия, сен Россия...», Ҳужжатли фильм премьераси. 1-фильм — «Ҳокимият ва халқ», 2-фильм — «Ижодкор ва ҳокимият» (Свердловск киностудияси). 20.30 «Вақт». Янгиликлар телевизион хизмати. 21.00 Коллаж (реклама, ахборот, эълонлар). 21.05 Долзарб интервью. 21.15 Брейн ринг. «Нима? Қаерда? Қачон?» 21.50 Кусководa рус мусиқаси телевизион фестивали. 5-кўрсатув. 22.20 «Нигоҳ». 23.50 «ТСН». Янгиликлар телевизион хизмати.

● МТ II

8.00 Эрталабки гимнастика.

Ўқув программаси

8.15 «Киносаёҳатчилар альманахи». 8.35, 9.35 Тарих. 5-синф. Москва — Рус давлатининг пойтахти. 9.05 Инглиз тили. 1-йил шуғулланаётганлар учун. 10.05 Инглиз тили. 2-йил шуғулланаётганлар учун. 10.35, 11.35 Тарих. 8-синф. XVII аср рус маданияти. 11.05 «Саркарда». А. В. Суворов ҳақида телевизион ҳужжатли фильм (Ленинград).

12.05 «Петербурглик чиновник». Бадиий фильм («Мосфильм»). 13.05 Тинчлик велопойгаси. Польшадан кўрсатилади.

* * *

16.30 Қўшиқ инсон билан қолади. «Номсиз тепаликда». 17.20 «Эчкича». Мультфильм. 17.30 Тинчлик велопойгаси. Польшадан кўрсатилади. 18.00 «Вақт». Янгиликлар телевизион хизмати (сурдо таржимаси билан). 18.30 **РСФСР халқ депутатлари биринчи съездида.** Танаффус пайтида — Тунингиз хайрли бўлсин, кичкинтойлар! «Совға».

Муҳаррир Жаббор РАЗЗОҚОВ.

«Ёш ленинчи»
«Молодой ленинец» орган ЦК ЛКСМ Узбекистана
Издается на узбекском языке.

МАНЗИЛГОҲИМИЗ:
700083, ТОШКЕНТ
ЛЕНИНГРАД КЎЧАСИ, 32-УЙ.
ТЕЛЕФОНЛАР:
ҚАБУЛХОНА — 32-56-58
ХАТЛАР БЎЛИМИ — 32-54-65.
513500 НУСХАДА ЧОП ЭТИЛАДИ.
ИНДЕКС: 64607

Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитаси нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси.
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
Р — 03231. Д. — 23466.